

GÖTEBORGS UNIVERSITET

**Lärare med invandrarbakgrund för
invandrarelever? –
En livsvärldsfenomenologisk intervjustudie om hur 15
invandrarelever i år 8 och 9 uppfattar lärare**

Afrah Abdulla

Examensarbete: 15 hp

Program och/eller kurs: Program i pedagogik med didaktisk inriktning – PED 81

Nivå: Avancerad nivå, fördjupningsuppsats II

Termin/år: VT 2008

Handledare: Bo Andersson

Examinator: Margreth Hill

Abstract

Arbetets art: Examensarbete, 15 hp. Program i pedagogik med didaktisk inriktning – PED 81

Titel: *Lärare med invandrarbakgrund för invandrarelever? – En livsvärldsfenomenologisk intervjustudie om hur 15 invandrarelever i år 8 och 9 uppfattar lärare.*

Författare: Afrah Abdulla

Handledare: Bo Andersson

Examinator: Margreth Hill

Nyckelord: elevuppfattningar, invandrarelever, lärare med invandrarbakgrund, livsvärldsfenomenologi etc.

Syfte: Syftet med denna uppsats har varit att undersöka vilka uppfattningar invandrarelever har av lärare. Dessutom har syftet varit att utröna om det finns någon skillnad på hur invandrarelever uppfattar en lärare med invandrarbakgrund och en lärare med svensk bakgrund. Vidare ville jag veta hur eleverna ser på en förebild, samt om de uppfattar sin lärare som förebild.

Teori: Min forskningsansats har varit den livsvärldsfenomenologiska, och den teori som användes vid analysen och tolkningarna av data var hermeneutisk metod. Dessa ansatser kompletterar varandra väl, eftersom den livsvärldsfenomenologiska ansatsen vill få fram människans individuella och subjektiva uppfattningar av ett fenomen, och hermeneutiken ser på hela sammanhanget och bakgrunden vid en tolkning av människans uppfattningar.

Metod: Studien har genomförts på två invandrardominerade skolor i två av Göteborgs förorter. Djupintervjuer har gjorts med totalt 16 elever i år 8 och 9. Jag intervjuade fyra elever i vardera skola och klass som hade en lärare med invandrarbakgrund, och fyra elever i vardera skola och klass som hade en svensk lärare. Alltså genomfördes totalt åtta elevintervjuer i två klasser på samma skola. Dessa intervjuer blev inspelade på band, och transkriberades sedan.

Resultat: Resultaten av denna studie visar bl.a. att det inte föreligger någon större skillnad mellan hur invandrarelever uppfattar en svensk lärare och en lärare med invandrarbakgrund, förutom att de senare i vissa fall uppfattas som mer tydliga i sina förklaringar, av de elever som uppfattar sig själva som mer invandrare än svenska. Av denna begränsade studie kan man naturligtvis inte dra några generella slutsatser, vilket inte heller har varit syftet. Dock hade förebildsuppfattningen i detta fall inte mycket med lärarens och elevens bakgrund att göra. Istället verkar de intervjuade ungdomarna betrakta de lärare som förebilder som undervisar i ett för eleverna intressant och omtyckt ämne, i kombination med att lärarna är klassföreståndare, och som eleverna därför känt länge.

Ett annat intressant resultat var att synen på en förebild och ungdomarnas självuppfattning inte är statiska och för alla förhållanden givna, utan kan variera och skifta beroende på bl.a. sammanhang. Detta bör uppmärksammas, så att vi inte utgår från att alla invandrarelever känner sig som invandrare, eller att alla ungdomar har en eller flera tydliga förebilder.

Förord

Jag tackar alla berörda elever för att de villigt har ställt upp på att intervjuas, och alla inblandade lärare för att de har låtit mig "låna" eleverna under ordinarie undervisning för intervju. Utan er hjälp hade föreliggande arbete inte varit möjligt att genomföra.

Ett stort tack vill jag även rikta till min handledare, professor emeritus Bo Andersson, som ställt upp i tid och otid med att svara på mina frågor och dämpat den ångest som ibland infunnit sig under arbetets gång. Tack också för din uppmuntran och ditt oerhörda tålamod Bo! Du har hjälpt mig mer än vad som krävs av en handledare, och det kommer jag aldrig att glömma.

Göteborg, den 25 juni 2008

Afrah Abdulla

Innehållsförteckning

	Sida
Abstract	
Förord	
1. Bakgrund.....	5
2. Tidigare forskning/Litteraturgenomgång.....	6
2.1. Förebild.....	6
2.2. En bra lärare.....	6
2.2.1. Humor.....	8
2.3. Självuppfattning/identitet.....	9
3.1 Syfte och frågeställningar.....	11
3.2 Definitioner och begrepp.....	11
4.1 Ansats och metod.....	12
4.2 Datainsamlingsmetod.....	14
4.3 Genomförande.....	15
4.3.1. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	17
4.4 Analysförfarandet.....	17
4.5 Etiska överväganden.....	19
5. Analys och tolkning.....	20
6. Diskussion.....	50
7. Litteraturförteckning.....	54
8. Bilaga 1	

1. Bakgrund

De senaste åren har en debatt förts om att dagens svenska skola, med en ökad andel barn med annan bakgrund och kultur än den svenska, behöver fler lärare med invandrabakgrund. En anledning är att dessa lärare förväntas ha större förståelse för barn och ungdomar med olika bakgrund, i och med deras egna referensramar och kulturellt sett breda erfarenhet. En annan anledning är att invandrarelever får en bra förebild, eftersom de kan identifiera sig med den ”invandrade” läraren, vilket därmed skulle kunna gynna inlärning och skolframgång.

Bredänge (2003) påpekar att ”en av de konsekvenser för skolans del som det mångkulturella samhället har medfört är att allt fler elever idag har erfarenhet av andra skolsystem och andra sätt att se på lärande och undervisning innan de kommer in i den svenska skolan. Dessa elevers skolsituation kan försvåras av att det saknas kunnande om det kulturbundna i lärandestrategier eller sätt att närma sig ett kunskapsinnehåll /.../. För utländska lärare med egna erfarenheter av dessa skillnader finns här ett specifikt kompetensområde att utveckla till framma för såväl enskilda elever med utländsk bakgrund som för svenska lärare.” (Bredänge, 2003, s.67). Dessutom, menar författaren, behöver vi ”personer som kan fungera som en brygga mellan den svenska skolan och elever och föräldrar med utländsk bakgrund.” (Bredänge, 2003, s.58).

Även internationellt har man under de senaste decennierna börjat uppmärksamma betydelsen och nyttan av att rekrytera lärare med invandrabakgrund. Exempelvis har Mahrouse (2005) i sin litteraturstudie kommit fram till att ”.../the majority of studies in this area put forth the perspective that students benefit from having ´minority teachers´ for numerous reasons (Darder, 1995; Thiessen et al, 1996; Solomon, 1997). Embedded in this body of literature is the notion of role modelling. By and large these studies claim that there is a value to teacher ´diversity´ and suggest that the presence of ´minority teachers´ helps to improve the educational system, particularly in terms of better responding to the needs of minority students and helping to build minority students´ self-esteem.” (Mahrouse, 2005, s.30). Hon menar vidare att det kanadensiska utbildningsministeriet, bland andra, har påpekat bristen på “minoritetslärare” i skolan, och uppmuntrat skolor att anställa fler sådana lärare. (Mahrouse, 2005, s.30).

Såvitt jag vet, har det tidigare inte bedrivits några studier i Sverige om vad invandrarelever själva anser om lärare med invandrabakgrund. Därför kommer jag att försöka belysa detta med egna empiriska data.

2. Tidigare forskning/Litteraturgenomgång

2.1. Förebild

Anita Wahlberg (1999) påpekar att det finns dubbel anledning ”att stödja och uppmuntra de utländska lärarna till verksamheter på alla nivåer i skolsystemet, dels för att stärka deras egen roll och identitet, men också för att vara förebilder för många barn och ungdomar.” (Wahlberg, 1999, s.81-82). Detta knyter an till Bredänges resonemang om att lärare med invandrarbakgrund har förmågan att höja självkänslan hos elever med invandrarbakgrund. Hon förklarar att ”när de vuxna ’rätar på ryggen’, får det positiva effekter på ’deras’ barn och ungdomar! När de vuxna fungerar som goda exempel och identifikationsobjekt ökar framtidstron hos de unga! Budskapet till de unga blir att det går att komma någon vart även om man inte är svensk. Betydelsen av detta kan inte underskattas.” (Bredänge, 2003, s.57).

Brookover & Gottlieb (1964) hävdar att det är önskvärt att elever har kontakt med flera lärare som kan fungera som förebilder i olika sociala sammanhang. De skriver att “The nature of the learning that occurs and the types of behavior that are acquired in the interaction with teachers are certainly affected by the type of behavior models which the teachers provide./.../In spite of pressure for conformity, teachers vary considerably in the degree to which they represent models of behavior for our different social situations.” (Brookover & Gottlieb, 1964, s.441). Enligt Brookover & Gottlieb fyller lärare en annan typ av funktion som förebilder, även om eleven betraktar sina föräldrar eller andra släktingar som viktiga. (1964).

2.2. En bra lärare - elevers och andras uppfattningar

Malténs syn på en bra pedagog är att han/hon satsar på att varje enskild elev så ofta som möjligt får en social och/eller intellektuell stimulans, eftersom detta är viktigt för människans utveckling och således för utformningen av självbilden. Referenser görs till David McClelland (1953) som bl.a. nämner upplevelsen av kunskapsörst och uppnåelse av kompetens som bidragande faktorer för skapandet av självbilden. Även att eleven får känna sig värdefull spelar stor roll i självuppfattningen. (Maltén, 2000, s.29). Detta tar Rogers (1977) fasta på när han menar att det som underlättar inläring inte är ”undervisningen i sig, utan vissa egenskaper och attityder i den personliga relationen mellan handledare och elev. Handledarens absolut viktigaste egenskap är att vara ärlig i sin relation till eleven. En annan framträdande attityd hos framgångsrika handledare är att ha en ovillkorligt positiv inställning till sina elever, att verkligen bry sig om och kunna uppskatta dem.” (Wahlberg, 1999, s.27). Ungefär samma slutsatser drar Andersson & Refinetti (2001) som, genom samtal med elever, funnit att anledningen till elevernas studieframgångar var lärarnas intresse för dem. (Andersson & Refinetti, 2001, s.25).

Även Wallin, Sjöbeck & Wernersson (2000) understryker vikten av elevens personliga relation till läraren, vilken påstås inverka på elevens inställning till undervisning med den läraren. Författarna hävdar att eleverna i deras undersökning inte direkt är tillfrågade om den personliga relationens inverkan, ”dock tillfrågas de om huruvida läraren kan påverka om de upplever ett skolämne som roligt eller intressant. /.../Här ges exempel på hur den personliga relationen till läraren kan få stor inverkan på undervisningen för en enskild elev.” (Wallin, Sjöbeck & Wernersson, 2000, s.62). Också betydelsen av lärarens beteende framhålls för hur eleverna upplever undervisningen i det ämnet. (Wallin, Sjöbeck & Wernersson, 2000; den

Brok & Levy, 2006). ”De beteenden som dessa senare elever tar upp är att läraren ska vara snäll, rättvis, visa respekt, undervisa bra m.m.” (Wallin, Sjöbeck & Wernersson, 2000, s.64).

Ett annat belägg för en lärares inverkan på elevens syn på ett ämne lägger Oscarsson (2005) fram. Oscarsson stöder sig på resultat från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 för de samhällsorienterande ämnena när han påstår att ”ju starkare eleverna upplever sin lärares engagemang och hans/hennes professionella kompetens, desto starkare är elevintresset för So-ämnena. Ett intresse som i sin tur har en mycket stark effekt på elevernas prestationer och betyg.” Enligt min mening kan detta med största sannolikhet även gälla elevintresset för andra ämnen i skolan. Oscarsson poängterar också att elevintresset förefaller styra elevernas prestationer och betyg mer än vad deras sociala bakgrund, mätt i form av föräldrarnas utbildningsnivå, gör. (Oscarsson, 2005, s.60-61).

När man bryr sig om sina elever tar man också hänsyn till deras tidigare erfarenheter, och utgår från dessa i undervisningen. Andersson (2004) framhåller att i ”lärandet, som är och måste vara erfarenhetsbaserat och situationsbestämt, möts de involverades livsvärldar med sina bakgrunder av erfarenheter, mera eller mindre ihågkomna. Det är ur pedagogisk synvinkel angeläget, för att inte säga nödvändigt, att utgå från dessa erfarenheter i allt lärande.” (Andersson, 2004, s.55). Annars blir lärandet - som Andersson & Hellstrand (2007) så talande beskriver - ”som ett bygge på blålera utan föregående pålning, bräckligt och föga meningsskapande.” Författarna påstår att ”ett lärande som inte utgår från elevens behov, förutsättningar och förförståelse väcker inte heller lusten och intresset, grunden för allt framgångsrikt lärande.” (Andersson & Hellstrand, 2007, s.39).

Egan (2005) är inne på ett liknande spår när han hävdar att en förutsättning för framgångsrikt lärande är att läraren i sin undervisning sätter igång studenternas fantasi. (Egan, 2005, s.xi).

Parszyk (1999) har i sin undersökning av elevuppfattningar uppmärksammat både invandrarelevs negativa och positiva uppfattningar av sina lärare. Hon framhåller att ”det framgår av elevernas berättelser att ett önskvärt förhållningssätt inte bara handlar om att vara och låta sträng. Det måste också vara förenat med omtanke. Visserligen *tjafsar de* (lärarna) *och skriker* men de bryr sig egentligen inte, särskilt inte om invandrarelever, menar flera elever.” (Parszyk, 1999, s.177). Denna likgiltighet hos lärarna kan, såsom flera invandrarungdomar upplever, t.ex. yttra sig i att lärarna inte ger dem tillräckligt med tid för exempelvis redovisningar, vilket ”kan kännas orättvist i jämförelse med svenska elevers språkliga försprång.” (s.177).

Det finns invandrarungdomar i denna undersökning som också upplever svårigheter att be läraren förklara något när de inte förstår. Parszyk nämner bl.a. en intervjuad tjej som ”uppfattar att lärarna blir störda om de måste förklara för henne, så hon låter läraren hållas med sitt anförande.” (Parszyk, 1999, s.177). Just i detta avseende drar Parszyk slutsatsen att dessa elever skulle uppskatta att bli behandlade utifrån andra premisser än sina svenska skolkamraters, eftersom de har olika sociala och kulturella förutsättningar.

”Lärarna ´glömmer´ helt enkelt att eleverna inte förstår, menar vissa elever.” (Parszyk, 1999, s.177).

Dock ger invandrarelever i invandrarutbildade skolor en annan, mer positiv bild av sin skolsituation, och menar bl.a. att de har förstående lärare: ”I den här skolan det är ingen skillnad mellan invandrarelever och svenskar. Men på den andra skolan man kände liksom man är invandrare. Men inte här. Många invandrare. Läraren förstår. Man känner sig inte så invandrare på det sättet.” (Parszyk, 1999, s.181).

Parszyk (1999) påpekar att ungdomar från olika etniska grupper uttrycker en kluvenhet till hur de vill bli bemötta av de vuxna, och vill både ha auktoritära och tillåtande lärare. Detta, säger författaren, ”har att göra med tonåringars anpassning till vuxenvärlden med ifrågasättande av de vuxnas pedagogiska förhållningssätt.” (Parszyk, 1999, s.179). Parszyk pläderar för att tonvikten i diskussionen om skolan och invandrarelever läggs vid relationen mellan lärarna och invandrareleverna, snarare än vid elevernas hemförhållanden, eftersom det förra är ett centralt tema i ungdomarnas utsagor. (Parszyk, 1999, s. 181).

Sanderoth (2002) hänvisar till en studie där drygt 1000 elever i år 7,9 och 11 tillfrågades om hur meningsfull skolan var för dem. Författaren konstaterar att man inte fann någon ”skillnad mellan icke-invandrare och invandrare”, och att om eleverna tror sig om att kunna påverka, blir skolan mer meningsfull. (Sanderoth, 2002, s.86).

Vidare tar Sanderoth upp en annan undersökning där en forskare ”tog del av elevers berättelser om sin skola tio år efter de hade slutat. De mindes att de hade betett sig olika för olika lärare. Det avgörande verkade inte vara hur auktoritär läraren var eller om eleverna uppskattade eller förstod innehållet. Det avgörande för ett positivt minne av lärare var om kommunikationen mellan eleven och läraren hade fungerat. Det skedde när eleverna kände att de blev tagna på allvar, och då de inte blev sedda i sina roller som elever utan som jämställda människor.” (Sanderoth, 2002, s.88).

Enligt den kända journalisten och författaren Gunilla Granath ska en bra lärare ”vara tydlig. Man kräver av eleverna att de ska vara öppna och säga sin mening. Lärarna måste föregå med gott exempel, visa vad de står för och vem de egentligen är. En lärare måste kunna ’göra kunskap’ tillsammans med sina elever genom engagemang och entusiasm. Att kunna dra med sig eleverna är essentiellt, vilket kan göras genom att man stundtals berättar.” (Sanderoth, 2002, s.99).

Nedan redogörs för egenskaper hos en bra lärare som olika personer i åldern 25-65 år gett uttryck för i 85 intervjuer. Av dessa intervjuer framgår sammanfattningsvis att:

- ” * En bra lärare är glad, humoristisk och hittar på roliga saker.
- * En bra lärare är engagerad i eleverna, d.v.s. bryr sig om eleverna, är omtänksam, berömmande och personlig.
- * En bra lärare är rättvis, d.v.s. behandlar eleverna både lika och olika efter behov.
- * En bra lärare anger möjligheter men också gränser för uppgifter och beteenden i undervisningen, d.v.s. är både snäll och sträng.
- * En bra lärare är ämnesdidaktiskt engagerad, d.v.s. kan förklara, berätta och aktivera eleverna så att de blir intresserade, tänkande, ansvarstagande och tror på sin egen förmåga.
- * En bra lärare använder sig av elevers erfarenheter såväl som egna, av verkligheten, av debatter och dialoger, av undersökningar, experiment och utflykter.
- * En bra lärare är hel, säker och trovärdig som människa.” (Hesslefors-Arktoft, 1998, s.62).

2.2.1. Humor

Flera utländska författare/forskare har poängterat vikten av humor i undervisningen. Dessa menar bl.a. att humorn stimulerar elevernas motivation för ämnet i fråga, och på så sätt ökar deras kunskapsinhämtning. Enligt Garner (2006) anser studenter att humor kan öka deras intresse för inläring. Därutöver har forskning visat att de studenter som har humoristiskt lagda lärare tenderar att lära sig mer. (Garner, 2006, s.177). Även Bekelja Wanzer m.fl. (2006) har tagit del av studier som visat på nyttan av humor för elevers inläring: ”Some of

this research has linked instructors' use of humor to student learning outcomes /.../ which provides some evidence of humor as a potentially effective communication strategy in the classroom." (Bekelja Wanzer m.fl., 2006, s.179). Egan (2005) går så långt som till att hävda att humor är ett av de bästa medlen för en utvecklad förståelse: "/.../this imaginative approach to teaching elevates humor from some occasional sideplayer to one of the heavy lifters of enlarged understanding. It may seem that using humor and jokes is a personal decision of the teacher, dependent on a taste for it or on a personality trait. But I think this is to trivialize one of the most powerful techniques we have for understanding. The joke is commonly based on incongruity – looking at one thing in so obviously the wrong context or category that it helps to reinforce the category it pretends to disrupt." (Egan, 2005, s.25).

Dessutom kan humor tjäna som en slags brygga mellan lärare och elever, genom att lyfta fram en ömsesidig förståelse och ett psykologiskt band de emellan. (Garner, 2006, s.177).

Bekelja Wanzer m.fl. (2006) hävdar, utifrån en undersökning gjord på en högskola i USA, att man kan urskilja två typer av humor som lärare använder, en typ som beskrivs som "lämplig" och en som "olämplig". Författarna skriver att "Almost half (47%) of the student-generated examples of appropriate humor involved teacher humor linked to the course material." (s.184). Även Garner (2006) har funnit att den, ur undervisningssynpunkt, effektivaste typen av humor är den ämnesrelaterade: "For humor to be most effective in an academic setting, it must be specific, targeted, and appropriate to the subject matter." (Garner, 2006, s.178). Många studenter hade angett en nedlåtande typ av humor som olämplig och negativ humor: "Students generated 513 examples of inappropriate humor behavior that were placed into four categories: 'disparaging humor: targeting students', 'disparaging humor: targeting others', 'offensive humor', and 'self-disparaging humor'./.../ Instructors disparaged students both as a group and individually based on qualities or characteristics such as intelligence, gender, and appearance." (Bekelja Wanzer m.fl., 2006, s.185).

2.3. Självuppfattning/identitet

En människas identitet låter sig inte lätt definieras, eftersom den kan vara mångfacetterad och mer komplex än vi tror. (Hylland Eriksen, 1993; Lahdenperä, 1994). Identiteten hänger i viss bemärkelse samman med den etniska tillhörigheten, men denna tillhörighet är *flytande*, vilket kan yttra sig "när en person rör sig mellan olika sociala sammanhang i en skiftande stadstillvaro". När detta sker, förändras den relativa betydelsen av hennes etniska tillhörighet. Således "kan en person ha flera 'jag' beroende på vilka grupper han tillhör och i vilken grad dessa grupper är isolerade från varandra" (Park, 1955 [1921], citerad i Lal, 1986:290)." (Hylland Eriksen, 1993, s.30). Därför är etnicitet och social identitet i allmänhet relativa och i viss mån situationsbetingade. (Hylland Eriksen, 1993, s.42). Alltså har människor flera positioner och identiteter, och frågan är när och hur en viss identitet blir den viktiga. Här måste man dock ta i beaktande att etniska identiteter i vissa fall är "påtvungade utifrån, av dominerande grupper, på människor som inte själva vill tillhöra de grupper de hänförs till." (Hylland Eriksen, 1993, s.46).

Med tanke på detta blir det därför oerhört viktigt att inte sätta in folk i olika "fack", och enbart utifrån var en person kommer från eller vilken kulturell bakgrund han/hon har göra antaganden om denna persons identitet. Detta gäller inte minst i skolsammanhang. Waldron (1996) påpekar att "we need, accordingly, a conception of multicultural education that is sensitive to the fact that *each individual's identity is multicultural* and that individuals can no

longer be regarded in the modern world (if indeed they ever could) as mere artifacts of the culture of the one community to which we think they ought to belong.” (Waldron, 1996, s.114).

Rojas (1995) tar upp problematiken kring många invandrarungdomars självupplevda identitet. Han påpekar att invandrarungdomar som är födda eller uppvuxna i Sverige ofta känner sig splittrade, när det gäller identiteten. ”Vad gäller ungdomarnas sätt att hantera sin olikhet finner vi i samtalet rätt tydliga linjer. Ingen av dem kan helt och hållet identifiera sig med Sverige och utan omsvep säga ’jag är svensk’ /.../ I svenskheten lägger de personlighetsdrag, ett sätt att vara och kanske framför allt ’ett sätt att tänka’ i vilket de inte kan känna igen sig. De är inte heller invandrare. (Rojas, 1995, s.16-17). Rojas poängterar vidare att denna ”allmänna känsla av främlingskap inför det svenska döljer emellertid viktiga skillnader. Några kan ge detta främlingskap ett konkret innehåll, visa att de är någonting annat istället, att de har en annan nationell eller kulturell tillhörighet. Andra grundar sitt existentiella ställningstagande på ett förnekande av det svenska kombinerat med ett försök att gå ifrån all nationell eller etnisk tillhörighet. De vet att de inte är svenskar, men vad de är har de svårare att säga.” (Rojas, 1995, s. 17).

Ett sätt att betrakta identitet kan vara att som Lahdenperä (1994) dela upp den i en ”objektiv” och en ”subjektiv” sida, med personligheten emellan. Den objektiva sidan består då av tre delar:” * identitet för andra och genom andra. * sociala roller sedda utifrån. * social identitet.” På liknande sätt består den subjektiva sidan av två delar: ” * identiteten definierad och upplevd av individen själv.* självuppfattning, ego-identitet” (Lahdenperä, 1994, s.10).

3.1 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte är att undersöka vilka uppfattningar invandrarelever har av lärare. Vidare vill jag även undersöka om det är någon skillnad på hur invandrarelever uppfattar en invandrad lärare och en svensk lärare. Dessutom vill jag veta hur eleverna ser på en förebild och en bra lärare, samt om de uppfattar sin lärare som förebild.

För att nå fram till detta syfte har jag ett antal frågeställningar, vilka följer här:

1. Hur uppfattar invandrareleverna sig själva när det gäller den etniska identiteten?
2. Hur uppfattar invandrarelever en lärare med invandrarbakgrund, med avseende på hur en bra lärare, enligt dem, ska vara?
3. Hur uppfattar invandrarelever en lärare med svensk bakgrund, med avseende på hur en bra lärare, enligt dem, ska vara?
4. Är det någon skillnad i hur invandrarelever uppfattar en lärare med invandrarbakgrund och en lärare med svensk bakgrund?
5. Hur uppfattar eleverna en förebild?/ Vilka egenskaper tycker eleverna att en förebild ska ha?
6. Uppfattar eleverna sin lärare som förebild?
7. Hur uppfattar eleverna en bra lärare?

3.2 Definitioner och begrepp

1. Invandrarelever: i studiens inledningsskede utgår jag från SCB:s definition, sedan (i analys- och tolkningsdelen) utgår jag från varje elevs egen uppfattning av sig själv. SCB:s definition följer här nedan.

”Elever med invandrarbakgrund utifrån ovanstående källor uppfyller ett eller flera av följande kriterier:

- * Eleven har minst en förälder född utomlands.
- * Eleven deltar i undervisning i hemspråk.
- * Eleven har svårigheter med svenskan på grund av invandrarbakgrund.

(Elmeroth, 1997, s.112).

2. Självuppfattning: detta begrepp syftar på elevens egen uppfattning av sig själv, och kan således även syfta på identiteten, såsom eleven själv uppfattar den. Jag håller med Hylland Eriksen (1993) om att den berörde, som i detta fall är den intervjuade eleven, har tolkningsföreträde.

4.1 Ansats och metod

Den ursprungliga fenomenologin (den transcendentala) utgår från Edmund Husserls tankar, medan den livsvärldsfenomenologiska ansatsen är en modifierad "version" som bl.a. Jan Bengtsson ställer sig bakom. Jag anser att denna senare ansats bättre lämpar sig för empirisk forskning än den ursprungliga fenomenologin, och jag kommer nedan att ange orsakerna. Bengtsson (2005) förklarar livsvärlden som "en differentierad och komplex verklighet med en rikedom av skilda egenskaper och egenskapstyper som inte låter sig reduceras. I livsvärlden finner vi därför inte bara fysiska egenskaper hos alla ting som vi använder och erfar. Jag själv och andra subjekt har också psykiska egenskaper och de är inte identiska med fysiska egenskaper." (Bengtsson, 2005, s.19-20).

Husserls fenomenologi kräver att man bortser från sina förutfattade meningar/sin förförståelse om det studerade fenomenet och s.a.s. gör sitt medvetande "rent" när man går in i studien. Detta anser jag inte vara möjligt, eftersom jag för att exempelvis förstå en elevs utsaga bör ha ett hum om hans/hennes bakgrund, för att kunna ställa en mer relevant följdfråga e.d. och för att kunna interagera med honom/henne. Utan hänsyn till förförståelsen kan det sannolikt inte ske någon djup förståelse av elevens livsvärld (fenomenet), utan bara en ytlig kunskap. Här håller jag med Gadamer om att "förförståelse är ett nödvändigt villkor för att förståelse överhuvudtaget ska vara möjligt." (Gilje & Grimen, 1995, s.183).

En annan anledning till att jag väljer bort Husserls transcendentala fenomenologi är att den förespråkar ett generellt uppfattande av ting/fenomen, och därför inte, som är fallet för min studie, ett subjektivt och individuellt uppfattande. (Fri tolkning av Husserl, 1995, s.111).

Jag har i min studie även anammat den franske filosofen Paul Ricoeurs definition av fenomenologin och hermeneutiken. Såsom jag tolkat honom, är fenomenologin den ontologiska frågan, d.v.s. den uttalar sig om vilken värld vi lever i. Hermeneutiken avslöjar meningen, medan fenomenologin konstaterar att det finns en mening. (Fri tolkning av Ricoeur, 1981).

Det centrala i hermeneutiken är att man systematiskt ifrågasätter och prövar sina tolkningar. Enligt Sjöström höjer detta validiteten, eftersom man genom att pröva och ompröva sina tolkningar också prövar giltigheten i desamma. (Sjöström, 1994, s.88-89). Detta förfarande kan man göra genom att tillämpa den s.k. *hermeneutiska cirkeln*, som går ut på att man pendlar från del till helhet och vice versa. (Sjöström, 1994; Andersson, 2004; Gilje & Grimen, 1995). "*Delen* kan inte förstås utan *helheten*, och tvärtom. Delen måste med andra ord placeras in i sitt relevanta sammanhang för att begriplighet skall kunna uppnås." (Andersson, 2004, s.86). Mina tolkningar har i möjligaste mån gjorts genom att gå från delar, d.v.s. enstaka uttalanden, till den ursprungliga tankekartan vidare till helheten, alltså hela intervjuutsagan. Därför kan man betrakta mina tolkningar som omprövade och därmed mer valida/giltiga än om de enbart hade baserats på lösryckta uttalanden/citat.

Hermeneutiken motsäger sig den idealistiska och transcendentala fenomenologin – inte fenomenologin i sig: ".../what hermeneutics has ruined is not phenomenology but one of its interpretations, namely its *idealistic* interpretation by Husserl himself..." (Ricoeur, 1981, s.101). Enligt Ricoeur hänger hermeneutiken och fenomenologin ihop – den ena förutsätter den andra: "*phenomenology remains the unsurpassable presupposition of hermeneutics*. On

the other hand, phenomenology cannot constitute itself without *a hermeneutical presupposition.*” (Ricoeur, 1981, s.101).

För mig är det en självklarhet att använda hermeneutiken i min tolkning och analys, dels eftersom den går hand i hand med min ontologiska ansats – livsvärldsfenomenologin – och för att den tillvaratar allt som är runt omkring själva utsagan och intervjun, däribland miljön och de förhållanden som råder under intervjun.

Här kan källkritiken, som ursprungligen hör hemma i den historiska traditionen, komma väl till pass, då den frågar sig ”vem som säger eller skriver vad till vem i vilken situation och i vilket syfte. Det ifrågasättandet /.../ är grunden för medvetet, aktivt medborgarskap.” (Andersson & Hellstrand, 2007, s.47). ”Det kan vara svårt nog att i praktiken avgöra om det eleven säger eller skriver är ett uttryck för vad eleven tänker och förstår. En viss meningsutjämning – ett slags ömsesidig förståelse – kan uppnås genom språkanvändning vid samtal, men om eleven säger eller skriver det han eller hon tänker eller egentligen menar kan man aldrig riktigt veta, om man inte definitionsmässigt utgår från detta. För en källkritiker är en sådan definition omöjlig att anamma. Det talade och skrivna ordet kan vara instrumentellt betingat. Det är åhörar-, situations- och syftesbestämt, och anpassningens tänkbara omfattning och riktning går bara att ana genom en källkritisk analys.” (Andersson & Hellstrand, 2007, s.49).

En annan faktor som gör det svårt att uttala sig om en utsagas ”sanningshalt” är att språket ”är fullt med metaforer, i sin tur (s.69) kontextberoende, och det är svårt, för att inte säga närmast omöjligt, att med hjälp av detta beskriva eller analysera någon del av verkligheten bakom språket, som ju är en verklighet i sig.” (Andersson, 2004, s.69-70).

Ricoeur fungerar i mångt och mycket ”som brobyggare mellan olika teoretiska skolor. Mellan förklaring och förståelse ser han bl.a. understödande samband och beroenden. Både förklaring och förståelse behövs vid tolkningen av en text. När man inte förstår vad någon menar ber man honom eller henne om en förklaring, som berikar eller fullbordar förståelsen, allt i ett cirkulärt eller spiralt hermeneutiskt kretslopp, där det diskursiva och kontextuella sammanhanget bidrar till meningsskapandet. /.../och genom sammanknytningen av förklaring och förståelse poängteras samhörigheten mellan text och handling. Text, talad eller skriven, kan ses som en handling i sig.” (Andersson & Hellstrand, 2007, s.44).

Alltså betraktar Ricoeur å ena sidan diskursen som en ”händelse” – något som inträffar när någon talar. Denna syn på diskurs, menar Ricoeur, är grundläggande när vi gör förskjutningen från en språklig lingvistik till en diskursens eller budskapens lingvistik. (Ricoeur, 1981, s.133).

Å andra sidan ses diskursen som mening i den bemärkelsen att ”if all discourse is realised as an event, all discourse is understood as meaning. What we wish to understand is not the fleeting event, but rather the meaning which endures.” (Ricoeur, 1981, s.134).

Diskursanalysen tar variationer i uttryckssätt på stort allvar vid en utsagas tolkning (för att få fram det ”mest sanna”). (Alvesson & Sköldberg, 1994, s.281). Då en person uttrycker motsägelsefulla uppfattningar om ett fenomen, kan man, enligt DA, inte se den ena uppfattningen som personens verkliga och den andra som ”icke-genuin”, utan måste bl.a. se till sammanhanget då uppfattningen uttrycktes. (Alvesson & Sköldberg, 1994, s.283).

Enligt Norrby (1996) innebär diskurs ”*sammanhängande tal i kontext, såväl språklig som situationell, där diskursen kan vara såväl lång som kort.* Diskursanalysen borde då, enligt en

sådan definition, innebära analys av talat språk i någon form av kontext. Diskursen kan exempelvis utgöras av ett vardagssamtal, en intervju, ett polisförhör, ett högtidstal, en berättelse eller bara en fråga-svarssekvens.” (Norrby, 1996, s.27).

Tyngdpunkten inom diskursanalys ”är således vad tal och samtal framkallar och åstadkommer, i olika sammanhang och i olika miljöer. Tal är, som tidigare diskuterats, alltid mångtydigt, och vad ett yttrande innebär beror på situation och omgivning, vilka de som talar och vilka de som lyssnar är.” (von Brömssen, 2003, s.18). ”Intervjuaren ses inte som en neutral och distanserad betraktare, utan deltar snarare genom att argumentera, ifrågasätta, besvara eventuella frågor och vara en aktiv part i samtalet. (von Brömssen, 2003, s.114).

Hermeneutiken/fenomenologin tar hänsyn till hela sammanhanget och livsvärlden, och ”går bortom texten”/ställer frågor till texten när man tolkar en utsaga, till skillnad från diskursanalysen som endast betraktar intervjun som själva kontexten/sammanhanget. (Alvesson & Sköldberg, 1994). ”Diskursanalysen försöker således inte nå en verklighet bortom texten-talet, utan intresserar sig för de intervjuades utsagor, begrepp och meningar som handlingar i sig. (von Brömssen, 2003, s.114). Därför använder jag mig av DA endast i textanalytisk mening (alltså som ett instrument för textanalys) och inte i övrig bemärkelse, eftersom detta bäst överensstämmer med mitt syfte och mina frågeställningar.

4.2 Datainsamlingsmetod

Valet av intervjuer framför andra datainsamlingsmetoder berodde på att intervjuer bäst lämpade sig för mitt syfte och mina frågeställningar, samt min forskningsansats. Enkäter hade inte kunnat fånga upp den rika variationen av uppfattningar som olika ungdomar gav uttryck för. Med en enkätundersökning hade inte heller det stimulerande samspelet mellan forskaren/intervjuaren och den intervjuade eleven varit möjligt, något som näst intill är avgörande för det livsvärlds-fenomenologiska och hermeneutiska perspektivet. För att undvika att styra elevernas utsagor alltför mycket och ge dem utrymme, samt underlätta för dem att komma igång med sina tankar och reflektioner, blev alla ombudda att rita en tankekarta ca: fem minuter före intervjun. Detta gällde även de ungdomar som inte blev inspelade på band. Tankekartan skulle sedan tjäna som en slags mall för intervjun. Ungdomarna blev tillsagda att ta med ringarna ”Jag”, ”Ma/NO” (beroende på vilket ämne eleven hade vid tiden för intervjun), ”Förebild”, ”Läraren”, samt ”Skolan”. Inspirationen för tankekartan hämtades från Severins avhandling, där ungdomar fick rita en tankekarta/mind map om sina uppfattningar, som grund för den senare intervjun. (Severin, 2002).

Om man utgår från den fenomenologiska ansatsen/livsvärldsansatsen, bör man använda djupintervjuer i kombination med observationer under en längre tid för att på bästa sätt få en helhetsbild av ungdomarnas livsvärldar. Men eftersom jag inte hade den tid som krävdes för detta, valde jag enbart intervjuer. Dock anser jag att denna brist uppvägs av de tankekartor som ungdomarna fick rita, samt de öppna frågorna i intervjun, eftersom dessa båda faktorer vanligtvis resulterar i mer öppna svar, och därför bättre stämmer överens med fenomenologin än vad strukturerade intervjuer gör.

Tankekartorna utgår från elevernas egna tankar/känslor om sin livsvärld, vilket föranleder mindre styrning från intervjuaren. Dessutom har jag som högstadielärare varit ”involverad” i elevers livsvärldar, därför har jag en viss, om än inte någon djup, förståelse om deras livsvärldar.

I min studie kombineras hermeneutikens tolkning av intervjutexterna, d.v.s. det att ”ställa frågor” till det till synes uppenbara och pendla mellan del och helhet, med livsvärldsfenomenologins sätt att se fenomen/uppfattningar som baserade på olika förhållanden i livsvärlden, som t.ex. bakgrund och intressen.

Att jag använde metoden tankekarta inför intervjun berodde delvis på att jag ville få med elevens värld utanför lektionerna, d.v.s. en del av sammanhanget bakom elevens utsagor.

4.3 Genomförande

I december 2005 tog jag kontakt med ett par Ma-/NO-lärare på en invandrantät skola i Göteborg, och frågade om jag under en lektion kunde göra intervjuer med några av deras elever. Dessa intervjuer skulle fungera som pilotintervjuer, men detta avslöjade jag varken för läraren eller för de berörda eleverna. Tanken var att eleverna skulle agera så normalt som möjligt, och hade de fått veta den egentliga funktionen intervjun spelade, hade de antagligen betett sig annorlunda. Min främsta ambition med båda dessa intervjuer var att testa mina övergripande intervjufrågor för att se hur de föll ut och hur de skulle kunna förändras för att bättre motsvara syftet med studien. En av lärarna tackade *ja*, och jag genomförde därefter djupintervjuer med två elever i år 8 under en Ma-lektion. Med elevernas tillstånd spelade jag in intervjuerna på en minibandspelare med inbyggd mikrofon.

Bland de saker som dessa intervjuer visade på var att man bör undvika att intervjua en person samtidigt som en annan person är närvarande, eftersom den förra lätt kan bli hämmad att tala om sina egentliga uppfattningar, av hänsyn till kompisens åsikter och uppfattningar. Det är onekligen också så att den som suttit och lyssnat på kompisens utsagor blir ”färgad” av dem när han/hon själv blir intervjuad, och därför försöker ge uttryck för liknande uppfattningar som sin kompis. Dessa intervjuer ledde också till att en del ramfrågor blev mer preciserade, såsom t.ex. en fråga om vilka uppfattningar man har om den lärare som undervisar på den lektion intervjun äger rum. Preciseringen resulterade i att läraren nämndes vid namn, för att den intervjuade inte skulle sväva ut och tänka på sina andra lärare när han/hon skulle redogöra för sina uppfattningar. Tack vare pilotintervjuerna blev jag också mer medveten om mina egna inlägg och följdfrågor, samt hur dessa påverkade den intervjuades svar.

Jag bestämde mig för att göra elevintervjuer på två invandrardominerade skolor i två olika stadsdelar i Göteborg. Innan jag valde de två stadsdelarna tog jag del av statistiska data om dessa för att lättare kunna välja ut två stadsdelar som, beträffande befolkningens utbildningsnivå och antalet invånare med utländsk bakgrund, var så lika varandra som möjligt. Syftet var att, åtminstone ur en synpunkt, säkerställa validiteten/giltigheten med så likartade förhållanden som möjligt. Min avsikt var alltså att undanröja alla eventuella risker för diverse icke valida förhållanden, och så långt som möjligt enbart ha kvar de skillnader som naturligen förekommer mellan olika lärare och olika elever på skolorna.

För att följa syftet skulle jag på vardera skola genomföra intervjuer med elever både i en lärare med invandrarbakgrunds och i en svensk lärares klass. På så sätt skulle det märkas om eleverna hade olika uppfattningar om lärarna. Jag började med att ta kontakt med rektorerna på båda de skolor som jag valt ut, dels för att be om lov att utföra undersökningen och dels för att få tips om passande lärare, d.v.s. vilka lärare som hade de ämnen och årskurser jag var intresserad av. Därefter började min rundringning till de fyra lärarna i mitten av januari 2006. På grund av mina arbetstider och lärarnas lektionstider tog det lång tid innan jag kunde

genomföra intervjuerna. Syftet med att intervjua eleverna på deras Ma- eller NO-lektioner var att det skulle vara lättare för dem att referera till läraren i dessa ämnen. Vidare var anledningen till valet av just dessa ämnen att man lättare finner lärare med invandrarbakgrund inom Ma- och NO-området. Elevintervjuerna genomfördes följaktligen under perioden 2006-02-02 till 2006-02-10. Sammanlagt blev 16 ungdomar i år 8 och 9 intervjuade – fyra ungdomar i varje klass/per lärare.

Med några undantag, ägde de flesta intervjuer rum i lärararbetsrum, d.v.s. utrymmen där lärarna hade sina arbetsplatser. Som bekant är dessa arbetsrum trånga och inredningsmässigt ganska trista. Ännu en nackdel med att sitta i sådana rum var att det sällan var helt tyst, utan under de flesta intervjuer pågick febril aktivitet utanför rummet, vilket givetvis kan ha haft en viss störande inverkan på de intervjuade.

Undersökningens syfte presenterades inte fullständigt för de berörda lärarna och eleverna, eftersom kännedom om det egentliga syftet alltför mycket hade påverkat studiens utfall, och därmed gett en skev bild av elevernas verkliga uppfattningar. Syftet framlades därför på ett mer generellt sätt, och sades vara att ta reda på elevers intressen och olika uppfattningar av skolan, ämnen o.d.

Någon dag före intervjuerna i en viss klass, kontaktades läraren i fråga och ombads att förvarna eleverna om mitt besök och mina avsikter. Intervjupersonerna valdes sedan på plats, utifrån huruvida de frivilligt kunde ställa upp. Det spelade m.a.o. ingen roll vilken typ av elever som skulle intervjuas, så länge de kunde betraktas som ”elever med invandrarbakgrund”. Eftersom majoriteten av de elever som gick i båda skolorna hade en utomeuropeisk bakgrund, hade jag bestämt mig för att inte avfärda någon elev som ville bli intervjuad. Detta resulterade i att två elever, en svensk och en tysk, fick komma med i undersökningen. Förutom att ett resonemang kring dessa elever senare förs i diskussionen, kommer dessa elevers utsagor beaktas även i analysen, inte minst med tanke på förebildsaspekten. Det faktum att alla som ville kunde bli intervjuade, och att intervjufrågorna var öppna, gjorde det möjligt att inte röja det egentliga syftet med intervjuerna.

En av nackdelarna med att eleverna frivilligt fick ställa upp på intervju är att en viss typ av elever inte finns representerade i resultatet, såsom exempelvis de som är negativt inställda till skolan eller läraren/lärarna. Denna brist går tyvärr inte att bortse från, och kunde eventuellt ha undvikits genom att alla elever i varje klass besvarade en enkät istället. Dock är min mening att enkäter inte ger någon heltäckande bild av elevens uppfattningar, bl.a. eftersom högstadieelevers ork vad gäller skriftliga formuleringar är begränsad, och de förmodligen inte skulle skriva så detaljerat om sina uppfattningar, något som möjliggjordes genom intervjuerna.

Tre av de intervjuade eleverna ville inte bli inspelade på band, därför blev deras utsagor istället nedtecknade av mig för hand. Detta har självfallet påverkat resultaten, såtillvida att mycket av det som dessa ungdomar har sagt fallit bort, p.g.a. ”den mänskliga faktorn” (t.ex. att anteckningsförmågan inte är lika snabb som den mekaniska inspelningsförmågan). Dock har jag försökt minimera skadan av detta genom att bl.a. strukturera de förda anteckningarna direkt efter intervjun, samt renskriva dem senast dagen därpå, medan minnet fortfarande var ”färskt”.

Att uppsatsen blev klar först två år efter den empiriska undersökningen påverkar, ur källkritisk synpunkt, analysen och tolkningen, eftersom jag som forskare bättre kan förlita

mig på mitt minne och mina iakttagelser ju färskare de är. Detta är vad Ödman (2004) kallar "samtidskravet", ett av de tre viktigaste kriterierna som är fastställda inom källkritiken. Detta utgör naturligtvis en aldrig så liten brist, men min förhoppning är att alla de tolkade delarna i studiens hermeneutiska cirkel – tankekartan, intervjuutsagorna, sammanhanget och min förförståelse – ska ge en så giltig och heltäckande grund som möjligt för resultatet och tolkningarna.

4.3.1. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

"Inre eller intern validitet handlar om frågan i vilken mån ens resultat stämmer överens med verkligheten. Fångar resultaten verkligen det som finns? Studerar eller mäter forskaren verkligen det han eller hon tror sig mäta?" (Merriam, 1994, s.177). Man måste även tänka på "att siffror, ekvationer och ord är abstrakta, symboliska representationer av verkligheten, inte verkligheten i sig." (Merriam, 1994, s.177).

Detta kan innebära att man aldrig riktigt kan veta om en elev uttrycker det han/hon verkligen tycker och tänker. Det man mäter är i själva verket enbart vad eleven, medvetet eller omedvetet, väljer att avslöja om sina uppfattningar. Av denna anledning måste validiteten bedömas utifrån hur forskaren har gjort sina tolkningar, samt vad han/hon baserar dessa på. (Merriam, 1994).

Fullständig reliabilitet är, menar Merriam (1994), inte möjlig i kvalitativa studier. "Reliabilitet handlar om i vilken utsträckning ens resultat kan upprepas. Kommer undersökningen således att ge samma resultat om den upprepas? Reliabiliteten är ett problematiskt begrepp inom samhällsforskningen, eftersom människans beteende inte är statistiskt utan föränderligt." (Merriam, 1994, s.180).

Enligt min mening har föreliggande studie ändå en ganska hög reliabilitet, med tanke på att jag bl.a. hade ramfrågor/öppna frågor, som gav eleverna mer utrymme att svara självständigt och inte bli styrda av mig som intervjuare (undvek ledande frågor). Därför anser jag att utsagorna blev mer tillförlitliga. I syfte att höja reliabiliteten har dessutom proceduren kring intervjuundersökningen beskrivits så detaljerat som möjligt.

Däremot är mina resultat inte generaliserbara, eftersom de är baserade på individuella intervjuer. Detta har inte heller varit syftet med undersökningen, utan avsikten har endast varit att visa på vad varje enskild högstadiellev har för uppfattningar av bl.a. sin ämneslärare.

4.4 Analysförfarandet

Analysen och tolkningen av resultaten har genomförts på det sätt som beskrivs i Kvale (1997), d.v.s. jag har först transkriberat/skrivit ut intervjuerna (m.a.o. strukturerat data), därefter klarlagt materialet och slutligen gjort mina tolkningar. Vid intervjuutskriften/strukturen utelämnade jag sådant som inte var relevant för studiens syfte och frågeställningar, och valde alltså bort att skriva ut vissa delar av elevernas utsagor. Annars hade ännu mer tid tagits i anspråk än som var nödvändigt. Eftersom föreliggande undersökning inte är av textanalytisk eller lingvistisk karaktär, valde jag således även att utelämna många återkopplingsljud, såsom t.ex. "Mm", i elevernas citat och formuleringar när dessa var överflödiga.

När utskriften var klara, lästes de igenom flera gånger innan de klarades efter syftet och frågeställningarna. Mer detaljerat gick detta ut på att först lyfta fram de delar som specifikt handlade om eller indirekt kunde beröra frågeställningarna. Dessa delar - om självuppfattning,

förebild och den egna ämnesläraren - markerades med överstrykningspenna och sammanfattades, för överskådliggighets skull. Därefter började analysen, vilken innebar att de överstruken delarna i utsagorna kategoriserades, samtidigt som de, i enlighet med hermeneutiken, jämfördes med elevernas tankekartor och övriga delar av intervjuutskriften. Hela utskriften lästes om för detta ändamål, och för att finna andra möjliga tolkningar av elevens uppfattningar.

Denna analys resulterade i ett nytt begrepp, och således en ny kategori, nämligen "En bra lärare". Detta hörde inte till mina ursprungliga frågeställningar, och därför inte var något jag hade frågat eleverna om, utan plockades fram ur de utsagor som angav vilka bra egenskaper en "omtyckt lärare" hade. De andra kategorierna, d.v.s. "Förebild", "Den egna läraren (ämnesläraren)" samt "Självuppfattning" mejslades medvetet fram ur utsagorna, eftersom de tillhörde det ursprungliga syftet. Detta ursprungliga syfte kompletterades således med en fråga kring hur eleverna uppfattar en bra lärare. I analysen försökte jag hitta mönster som visade på elevens uppfattning av dessa begrepp, både genom att titta på de tydligt uttryckta svaren om dessa, och genom att s.a.s. "gå bakom" svaren via resten av utsagorna, för att upptäcka eventuella motsägelser eller fler belägg/stöd för de ursprungliga tolkningarna.

När det gäller kategorin "Självuppfattning", var jag i två fall tvungen att på eget bevåg tolka elevernas beskrivning av sig själva som att de uppfattar sig vara "Mer invandrare än svensk" i det ena fallet och "Hälften invandrare och hälften svensk" i det andra. Något annat hade inte varit möjligt, eftersom dessa båda elever inte explicit har angett vilken självuppfattning de har. Jag är medveten om att detta kan spela roll för hur resten av de berörda utsagor tolkas, och därför har jag i Tabell 1 markerat dessa elever med frågetecken.

Det var sannerligen ingen lätt uppgift att komma fram till rätt benämningar för hur ungdomarna uppfattar sig själva, men efter mycken möda avgjordes slutligen de fem definitionerna, som är "100% invandrare", "Mer invandrare än svensk", "Hälften invandrare och hälften svensk", "Mer svensk än invandrare" och "100% svensk". Som läsaren snart kommer att upptäcka, är det enbart en elev som faller under den sista definitionen.

Definitionerna är, i den mån detta varit möjligt, baserade på ungdomarnas hela intervjuutsagor, och därför inte bara på den explicit uttryckta tillhörigheten. Anledningen har varit att ta hänsyn till hela sammanhanget och till den del av livsvärlden som varit nåbar i intervjusituationen.

Studiens och denna uppsats fokus är lagt på individperspektivet, därför har grupperspektivet valts bort i analys- och tolkningsavsnittet. Orsaken är att den livsvärldsfenomenologiska ansatsen vill komma åt individuella och därmed subjektiva uppfattningar av livsvärlden, och att det största intresset för denna undersökning ligger i att analysera hur varje enskild elev uppfattar sin lärare, identitet, och sina förebilder. Målet är alltså inte att beskriva hur elever som grupp generellt uppfattar de nämnda begreppen.

För att underlätta läsningen, och göra ungdomarnas utsagor mer rättvisa, gjordes små grammatiska justeringar och rättelser i de citat som återfinns i analys- och tolkningsdelen. Personligen anser jag inte detta ha någon nämnvärd inverkan på analysen och tolkningen, då studiens syfte inte kräver någon lingvistisk analys.

4.5 Etiska överväganden

Före varje intervju talade jag om för den berörda eleven att hans/hennes anonymitet skulle säkras genom att jag i den kommande uppsatsen skulle aidentifiera hans/hennes utsagor, på så sätt att namnet skulle bli utbytt. Således byttes namnen på alla inblandade personer, d.v.s. även lärarnas namn, ut innan analysen och tolkningen genomfördes. Därutöver nämns inte heller skolorna eller stadsdelarna vid namn, eftersom det i frågan om detta inte skulle hjälpa att sätta fingerade namn på skolorna, då det inte finns så många högstadieskolor att välja mellan i de två berörda stadsdelarna.

En brist, som jag dessvärre först vid senare skede kom underfund med, var att det inte klargjordes för de intervjuade ungdomarna att intervjun förmodligen skulle påverka deras uppfattningar, med tanke på det inbördes samspelet mellan intervjuaren och den intervjuade. Detta bör man, enligt Kvale (1997), ta i beaktande under intervjusituationen. Med hänsyn till den etiska aspekten, bör denna brist i möjligaste mån undvikas i kommande forskning och empiriska undersökningar.

Ytterligare en faktor som avvägdes gällde analysen av utsagorna. ”Etiska problem gäller här frågan om hur djupt och kritiskt intervjuerna kan analyseras...”. (Kvale, 1997, s.105). Efter ett noga övervägande, blev slutligen mitt resonemang att det i och med de individuella skillnaderna mellan utsagornas omfattning inte skulle vara möjligt att tolka alla utsagor lika djupt. Därför blev analysen och tolkningen inte lika omfattande för alla ungdomarnas utsagor, något som läsaren kommer märka.

5. Analys och tolkning

Inledningsvis kommer resultaten/analysen att presenteras med en översiktlig tabell över bl.a. elevernas lärare och årskurstillhörighet, samt ursprungsländer och graden av invandrarentitet i deras självuppfattning.

Därefter kommer jag att inleda varje avsnitt om en elevs uppfattningar med en sammanfattad bakgrund om elevens intressen, självuppfattning (d.v.s. om eleven ifråga känner sig som mer svensk eller invandrare eller både och), den/de eventuella förebilden/förebilderna, samt om ämnesläraren samtidigt är vederbörandes klassföreståndare (i de fall sådan information finns). Det är min övertygelse att denna bakgrundsbild kan inverka på elevens uppfattningar om de tre begreppen, d.v.s. ”förebild”, ”den egna läraren” och ”en bra lärare”, och därmed även ha betydelse för tolkningarna av elevens utsagor/uppfattningar. Det bör här påpekas att de tre nämnda begreppen ofta överlappar varandra, vilket exempelvis innebär att eleverna kan prata om ”den egna ämnesläraren” samtidigt som de pratar om ”en bra lärare”.

Enligt hermeneutiken kan man endast förstå en människas uppfattningar eller tankar genom att göra en återblick på hans/hennes bakgrund, erfarenheter och referensramar. Det är också först då som människans livsvärld – för att använda den livsvärldsfenomenologiska termen – visar sig för forskaren. Den korta, inledande bakgrunden utgör således en del av elevens livsvärld. Inför varje ”elevgrupps” resultat görs även en kort beskrivning av dess ämneslärare, vilken syftar till att stilla den eventuella nyfikenheten hos läsaren.

Slutligen redovisas resultaten med översiktliga tabeller på individnivå och, vad gäller den sista tabellen, på grupp nivå. Avsikten med dessa tabeller är att presentera resultaten överskådligt.

En källkritisk aspekt jag som forskare har tänkt på är vilken typ av elever som är överrepresenterade bland de som självmant ville ställa upp på en intervju, och vad deras syfte med att svara på frågor och prata var. Som läsaren snart kommer att märka, verkar t.ex. några elever vilja ”försvara” eller framställa sin skola och sitt bostadsområde i positiva ordalag – som om de ville visa en utomstående (d.v.s. mig som forskare) hur fel den gängse uppfattningen eller den utomståendes egna förutfattade meningar är. Allt detta måste jag som forskare, men också läsaren av rapporten ta hänsyn till i tolkningen av resultatet, för att kunna dra mer valida slutsatser.

Det bör noteras att resultaten här redogörs i sammanfattad form, och att den efterföljande tolkningen utgår från elevernas fullständiga utsagor, d.v.s. de ursprungliga intervjuutskriften. För att läsaren lättare ska kunna se var tolkningen och följaktligen mina egna tankar tar vid, markeras denna med rubriken ”Tolkning”.

Tabell 1 – Översikt

Lärare	Elever	Årskurs	Skola A		Grad av invandrartillhörighet i självuppfattningen
			Klf	Ursprungsland	
Talib (Iran)	Akram	9	?	Indien/Frankrike	75%
	Aziz	9	?	Montenegro	75%
	Sara	9	?	Sverige/Albanien	50%
	Fatima	9	?	?	100%
Anders (Sverige)	Rihanna	8	Ej Anders	Palestina	25%
	Celeste	8	?	Ghana	50%
	Abbas	8	Ej Anders	Libanon	50%
	Momir	8	Ej Anders	Sverige/Kroatien	50%

Lärare	Elever	Årskurs	Skola B		Grad av invandrartillhörighet i självuppfattningen
			Klf	Ursprungsland	
Adnan (f.d. Jugosl.)	Walid	9	Adnan	Pakistan	50%
	Khalid	9	Adnan	Finland/Sudan	100%
	Jenny	9	Adnan	Danmark/Bulgarien	50%
	Intisar	9	Adnan	Somalia	75%
Peter (Sverige)	Fabian	9	?	Tyskland	75%
	Salma	9	Peter	Iran/Irak	50%
	Farida	9	Peter	Libanon	25%
	Daniel	9	Ej Peter	Sverige	0%

Talib kom till Sverige från Iran 1987, och har arbetat sex år som ämneslärare i den svenska skolan. Han har en masterutbildning i biologi, men har även läst 40p. pedagogik, och är behörig gymnasielärare i kemi och biologi.

Akram

Intressen: kick- och taiboxning (sport), 3ggr/vecka. Springer (för konditionen).

Får bra betyg i SO-ämnena, svenska och engelska. Därför gillar han dessa ämnen.

Geografi är favoritämnet.

Som vuxen vill han i första hand bli idrottsman, men om inte det går, så vill han bli elektriker eller ingenjör.

Självuppfattning: kommer från Indien (född där), men mamman är halvfransyska.

Akram bodde i Frankrike när han var två år, sedan flyttade han hit när han var fyra. (Har bott i Stockholm, Örebro och Göteborg). Känner sig mer som indier? – Hade själv skrivit Indien i tankekartan.

Förebild: ”den ska åtminstone bry sig om folk som bryr sig tillbaka om den personen”. En kille som sysslar med taiboxning – han är som en gentleman (26 år gammal). Varit mästare. Akram har läst mycket om honom – har varit mobbad, men aldrig brytt sig utan stått ut. Säger att man inte ska ge upp efter första försöket, om man vill uppnå något.

Akram tycker att en förebild ska vara en bra människa och att denne ska ha humor, vara snäll och omtänksam. Förebilden ska även ge en råd när man behöver det. Dessutom bör förebilden vara en person som har kunnat kämpa i livet för att uppnå sina mål:

”Han har blivit mobbad i skolan och så, men han har aldrig gett alltså han har inte brytt sig om dom, utan han har aldrig tänkt jag är mobbad och jag måste byta skola och så, utan han har stått ut med det skit han har fått stå ut med och så /.../och han säger att om du vill uppnå dina mål så ska du inte ge upp, du ska fortsätta...” (Akram)

Enligt Akram är Talib rolig och gillar att skämta mycket. Han undervisar också bra, och är tydlig med vad han menar när han t.ex. förklarar något:

”...och om man svarar fel, det är klart man måste få reda på när det är fel du vet, inte bara att man säger på sätt och vis, man fattar ingenting. Han (den förra NO-läraren – författarens kommentar) sa alltid på sätt och vis /.../ han frågade var olika hjärnceller satt och så, så sa nå det sitter här i pannan och så sa han aa på sätt och vis heter det pannan”. (Akram). Han utgår från elevernas erfarenheter i undervisningen, på så sätt att han bakar in ett för eleverna intressant ämne i undervisningen:

”Om han vill att vi ska lära oss så här va och vi inte är intresserade av det, så kan han få oss att, så får han oss på nåt sätt intresserade av det typ ändå, utan han drar upp ett samtalsämne som vi bryr oss mycket om med det vi ska lära oss, han tar in det i samtalsämnet.” (Akram)

Talib är snäll, respektfull och förstående. Talib skulle kunna vara Akrams förebild, eftersom han är en bra och snäll människa:

”Han är väldigt bra, han är också som en gentleman som jag...han är väldigt snäll är han, han skulle också kunna vara min förebild.” (Akram)

Akram anser att en bra lärare ska ha humor.

Tolkning

Det framgår tydligt att Talib är en av Akrams förebilder, eftersom många av de egenskaper som Akram tycker att en förebild ska ha även är ord som han använder när han beskriver hur Talib är. Detta gäller orden ”bra människa”, ”humor” och ”snäll”. Att Talib dessutom utgår från elevernas egna erfarenheter i undervisningen kan i viss bemärkelse även tolkas som att han är omtänksam, vilket är ännu en egenskap hos Akrams förebild. När man är omtänksam bryr man sig om människors väl och ve, och att Talib använder sig av elevernas erfarenheter visar på att han bryr sig om att de ska lära sig ämnet. Som bekant lär man sig och förstår något lättare om det knyter an till ens erfarenheter och tidigare kunskaper. Detta har bl.a. Andersson & Hellstrand (2007) lyft fram som stommen i allt framgångsrikt lärande. Något som i viss bemärkelse motsäger Talibs status som Akrams förebild är att Akram ännu inte har pratat med Talib om problem utanför undervisningen/ämnet, trots att han har haft Talib som lärare i 2,5 år. ”/.../jag har aldrig gjort det men jag tror faktiskt jag kan göra det eftersom att han verkar väldigt förstående Talib...”. Däremot visar bl.a. uttalanden som ”han har gett mig vissa bra råd du vet, ibland säger han till mig, till exempel, han vet ju om att jag sysslar med sport och så, så han kan ge mig råd...” att Talib är förebilden. Detta för att Akram anser rådgivare vara en av den goda förebildens egenskaper.

Eftersom Akram själv hade skrivit ”Indien” i tankekartan, tolkar jag detta som att han inte uppfattar sig själv som enbart svensk. Sannolikt betraktar han sig som både invandrare och svensk, eftersom han gillar svenskämnet och får bra betyg i det. Abu-Rabia (1996), som har studerat arabiska högstadielärares inläring av majoritetsspråket hebreiska, hävdar att ju positivare attityd den arabiske eleven har mot det israeliska samhället/den israeliska befolkningen, desto lättare har denne att tillägna sig och förhålla sig positivt till hebreiska. (Abu-Rabia, 1996).

Talib uppfattas som en bra lärare, därför att han har humor, och för att ”man förstår det han säger”. En bra lärare bör även kunna berätta historier och därigenom levandegöra undervisningen, vilket Talib gör. Vidare ska, enligt Akram, en bra lärare vara lugn och förstående. Dessutom ska han/hon vara inkännande/engagerad – ”han vet hur han ska hantera oss du vet, han vet hur vi är som personer och vad vi behöver och så” (Akram om Talib).

Aziz

Intressen: gillar bilar, kross och moped.

Styrketräningar (4ggr/vecka) eller umgås med kompisar på fritiden.

Favoritämnena är svenska – läraren pratar mycket och gör det intressant och roligt – och idrott.

Vill jobba med att inreda och ”specialbygga” bilar i framtiden.

Självuppfattning: född i Montenegro. Kom till Sverige när han var ett eller två år. Känner sig mer som invandrare. Pratar mer bosniska hemma, och brukar hälsa på släktingar i Tyskland.

Aziz är rolig och skämtar mycket. Upplever att skämtandet får negativa konsekvenser för honom ibland (när han går för långt – andra kan uppfatta hans skämt som mobbning).

Förebild: har ingen speciell förebild, utan har kompisar som är bra på olika sätt.

Aziz menar att en förebild ska ha humor och vara lättsam:

”han snackar om Chalmers och sånt /.../ändå är han så rolig och sånt, han är inte så allvarlig /.../han har klarat sig så bra hittills, fast ändå skämtar han mycket.” (Aziz)

Förebilden ska även vara trevlig.

Talib har humor, och gör undervisningen rolig:

”Du vet vi snackar typ om vissa saker, han drar roliga skämt/.../ vi pratar om en sak, han säger det på andra sätt att förklara det, så det blir mer intressant, förstår du? Så det blir roligare också.” (Aziz)

Dock kan han ibland gå till överdrift med skämtandet:

”...ibland, ibland, jag säger inte alltid, men kanske nån gång kan det hända att han överdriver så här lite med skämten, men det händer inte ofta, kanske nån gång.” (Aziz)

Dessutom utgår Talib från elevernas erfarenheter för att därigenom göra ämnet intressant för dem:

”Det är roligare när nån pratar om att, typ som när jag pratar med en kompis vad som hänt idag, vi utvecklar det (på lektionen – författarens inlägg), så man ska ta ett ämne och utveckla det så det blir större, så det blir intressant, om det inte är intressant lär man sig ingenting.” (Aziz)

Talib behandlar eleverna såsom de behandlar honom, vilket innebär att han bemöter de elever som inte visar honom respekt med respektlöshet:

”...jag kan inte förklara för dig, typ det finns en kille i vår klass, han gillar inte att komma på Talibs lektioner, så han (Talib – författarens kommentar) säger gå, gå, han kan säga så du vet för han vet ändå att killen inte vill gå /.../ det finns personer som han gillar och det finns personer som han inte gillar du vet, det är klart om man ska gilla personen (eleven – författarens inlägg), det är klart att man ska komma till hans lektioner, man ska vara ärlig mot honom, man ska vara ärlig mot honom, om du inte är ärlig mot honom och kommer med bortförklaringar med läxorna och sånt, det är klart han inte...” (Aziz)

Aziz skulle kunna ha Talib som förebild, eftersom den senare, trots hinder på vägen, har nått framgång i livet.

En bra lärare ska ha humor och kunna göra undervisningen/ämnet roligt:

”...svenska, och du vet läraren pratar mycket så det är roligt, intressant, hon drar upp såna intressanta saker” (Aziz)

Tolkning

Aziz menar att han inte har någon speciell förebild, men ser olika bra egenskaper hos olika kompisar. Detta antyder att han tar efter bra egenskaper hos olika personer. Han påpekar att en förebild ska ha humor, vara lättsam och trevlig. Däremot skulle Talib kunna vara Aziz

förebild, bl.a. för sin lättsamhet i livet, trots att han varit med om så mycket: ”/.../ han är inte så allvarlig vi ska snacka om det här och det hära, han har gått i värsta skolorna och han berättar hur det var, hans liv, vad som har hänt i hans liv och sånt, han kan va min förebild/.../ aa han har klarat sig så bra hittills, fast ändå skämtar han mycket.” (Aziz). Dessutom beskriver Aziz Talib som en person med humor, vilket stämmer in på en förebilds karaktär. Aziz säger också att Talib ”är mer som en kompis än en lärare för mig”, vilket jag tolkar som ännu ett tecken på Talibs roll som förebild, eftersom Aziz poängterar att han ser olika förebildsdrag hos alla sina kompisar. En indikation på sanningshalten i påståendet att Talib är som en kompis är att Aziz verkar ”försvara” Talib på ett sätt som man försvarar sina vänner. Detta sker när han ska rättfärdiga Talibs respektlöshet mot de elever som inte visar honom respekt. (Se citat ovan). Aziz menar att han skulle ha handlat på samma sätt själv.

Aziz berättade under intervjun att han har sämre svenskkunskaper än de flesta klasskamrater, och att han därför går i en speciell svenskgrupp som kallas ”bassvenska”. Detta kan vara en orsak till att han känner sig som mer invandrare, eller kan den sämre svenskan snarare vara en följd av Aziz självuppfattning. Detta kan relateras till Abu-Rabia (1996). Pappan verkar, trots att han inte omnämns som sådan, vara en typ av förebild för Aziz, med tanke på det inflytande han har haft över Aziz yrkesval/framtidsplaner: ”jag är intresserad av bilar och du vet jag har alltid varit intresserad sen jag var liten, min pappa tog mig till sån här han jobbade som bilmekaniker, så jag gillar du vet bilar...”. Aziz säger även att han brukar åka till Montenegro varje år och hälsa på släktingarna på pappans sida.

Det intressanta är också att Talib ibland kan överdriva med sitt skämtande, precis som Aziz själv gör. Antingen är detta bara en tillfällighet, d.v.s. att Aziz och hans kemilärare råkar ha samma typ av humor, eller är ett uttryck för att Aziz har anammat Talibs sätt att skämta. En tredje möjlighet kan vara en rent psykologisk förklaring, närmare bestämt att Aziz projicerar sin egen humor på Talib. Dock är denna senare förklaring mindre sannolik, eftersom även två andra elever – Sara och Fatima – anser att Talib ibland tenderar att skämta för mycket.

Mycket tyder på att Aziz uppfattar Talib som en bra lärare, bl.a. för att han har humor och gör undervisningen intressant för eleverna genom att utgå från deras erfarenheter. Se exempelvis Hesselors-Arktoft (1998, s.62). Denna tolkning understöds av att Aziz redan då han gjorde tankekartan och således innan han blev intervjuad själv hade tagit med lärarens humor, och att de gjorde intressanta saker på kemilektionerna! Den enda styrning han hade fått var att han skulle skriva något om kemin i tankekartan.

Sara

Intressen: sport, personlig stil (en inriktning på gymnasiet, där man får hålla på med mode och design o.d.). Kul att fixa folks hår, smycka folk och kläder.

Tycker om att baka och laga mat också.

I kemin tycker Sara om att laborera.

Favoritämnet är svenska, men hon tycker även om historia och idrott. Har svårt att koncentrera sig på vissa lektioner p.g.a. stökiga elever.

Självuppfattning: har bott i Hjällbo hela sitt liv (är född där). Pappan är svensk, men mamman alban.

Förebild: har inte riktigt någon förebild, men har en kusin som hon ser upp till – kusinen har precis gått ut skolan, och hon hade ”personlig stil”, och var duktig, enligt Sara.

Sara anser att en förebild ska vara rolig och inte ta allt på allvar:
 ”man ska kunna berätta om sina misstag och skoja och så” (Sara)
 Förebilden ska också vara öppen, och ge en råd och lärdomar:
 ”man ska kunna lära från den personen” (Sara)

Talib är rolig, och gör även ämnet roligt:
 ”han tar det inte så, han tar det på allvar men inte helt, så därför är det så bra /.../han får det att verka kul.” (Sara)
 Tyvärr kan det ibland hända att skämtandet får överdrivna proportioner:
 ”ibland skojar han för mycket, aa, och...jag vet inte, ibland tar han inte allt på allvar.” (Sara)

En bra lärare är, enligt Sara, tydlig och kan förklara på ett bra sätt. Han/hon ska även kunna göra undervisningen/ämnet roligt:
 ” vi skrev hela tiden, man ska egentligen blanda tycker jag så man inte tröttnar, och han gjorde det tråkigt.” (Sara om en gammal lärare som var ”dålig”)

Tolkning

Sara är inte på det klara med om hon har någon förebild eller inte, men påpekar att hon ser upp till sin kusin som var duktig i skolan. På sätt och vis kan kusinen vara Saras förebild, eftersom Sara väljer att läsa på ”Personlig stil”, en profilering inom gymnasieskolan som kusinen redan gått på. Även Talib förefaller vara en av Saras förebilder, eftersom tre av de fyra egenskaperna hon ser som viktiga för en förebild passar in på hur Talib är som person och lärare. Talib är lättsam och verkar vara en god ”rådgivare”, med tanke på att Sara har pratat med honom om ett personligt problem med lyckad utgång: ”/.../jag har gjort det faktiskt, jag har sagt till honom och det gick bra.” (Sara). Talib är också rolig och tenderar att inte ta allt på allvar, vilket Sara uppfattar som positivt. Här verkar dock Sara motsäga sig själv, eftersom hon även menar att en av Talibs brister är att han går till överdrift med skämtandet, och inte tar allt på allvar. Sara tycks mena att ett visst mått av humor och lättsamhet går bra, och är gynnsamt för inlärningen, medan överdriven lättsamhet är oacceptabelt. Motsägelsefulla utsagor och ståndpunkter ses inom diskursanalytiskt arbete ”som en självklarhet och en tillgång, eftersom man däri kan återfinna olika och rivaliserande diskurser.” (von Brömssen, 2003, s.114).

Detta kan tolkas som att Talib ur en aspekt är en bra lärare, vilket visar sig när han inte överdriver sin humor alltför mycket. Han gör undervisningen rolig för eleverna, vilket är en av egenskaperna som en bra lärare ska ha, enligt Sara. Däremot tycks Talib ibland också vara otydlig som lärare, d.v.s. att hans svar på frågor som rör ämnet emellanåt upplevs som svårbegripliga. Sara hade i sin tankekarta skrivit att hon tycker om kemin om hon ”får en möjlighet att förstå”. När hon sedan blev ombedd att förklara vad hon menade med detta, svarade hon att lärarna enligt henne var ”lite otydliga ibland och om man frågar så säger dom det på fel sätt”. (Med ”lärarna” åsyftades både den gamla kemiläraren och Talib). Oscarsson (2005) framhåller en lärares inverkan på elevens syn på ett ämne och, i slutändan, således även den förras inverkan på elevens prestationer och betyg i detta ämne.

Fatima (Ville inte bli inspelad)

Intressen: engelska är favoritämnet.

Vill bli flygvärdinna eller flygplatspersonal. Vill jobba i Florida, där många av hennes släktingar bor.

Självuppfattning: vill inte stanna kvar i Sverige, bl.a. p.g.a. klimatet och de få släktingarna. Känner sig som invandrare, eftersom hon är uppvuxen bland invandrare.

Förebild: (Fatima visste inte vad förebild var).

Tupac är hennes förebild. Har ingen speciell förebild utöver artister, men vill vara sig själv. (Har till synes gott självförtroende).

Fatima tycker att Talib är tydlig:

”Man förstår vad han säger, till skillnad mot vår gamla kemilärare...” (Fatima)

Han behandlar elever såsom de behandlar honom:

”Han respekterar dom som respekterar honom och kaxar tillbaka, alltså är uppkäftig mot dom elever som är uppkäftiga.” (Fatima)

Talib är också ”väldigt rolig, till och med alltför rolig ibland...” (Fatima)

En bra lärare ska vara sträng, eftersom det gynnar koncentrationen, menar Fatima:

”engelska är mitt favoritämne, där är läraren sträng och det är bra, eftersom det då blir lugnt och tyst i klassrummet och man kan koncentrera sig.” (Fatima)

Tolkning

Fatima hävdar att hon inte har någon förebild utöver artister, och antyder att hon egentligen inte behöver någon annan sorts förebild, eftersom hon vill vara sig själv.

Till Talibs goda sidor hör att han är tydlig, d.v.s. förklarar ämnet så att eleverna förstår. Han är också rolig, men detta uppfattas ibland även vara en nackdel, när han skämtar för mycket. Bekelja Wanzer m.fl. (2006) understryker att lärare bör akta sig för att använda olämplig sorts humor i klassrummet, och enbart hålla sig till ämnesrelaterad humor. Trots sina kvalitéer uppfattas Talib inte som en bra lärare. Fatima anser nämligen att en sådan ska vara sträng, så att det blir lugnt och tyst i klassrummet, och man kan koncentrera sig.

Även om Fatima känner sig som en invandrare, föredrar hon engelskläraren framför Talib, just p.g.a. strängheten hos den förstnämnda. Detta kan också bero på att hon gillar engelskämnet och engelskläraren p.g.a. sin förkärlek för Florida/USA, eftersom hon helst vill bo och arbeta där i framtiden. Här verkar det alltså inte spela någon roll att Fatima kan identifiera sig med Talib tack vare deras gemensamma invandrarbakgrund, utan hon väljer att värdera sina lärare på andra premisser.

Anders har arbetat som ämneslärare i fem år, och då enbart på den skola det här är fråga om. Han har 60p. i fysik och 60p. i matematik. Dessutom undervisar Anders i teknik, fastän han saknar behörighet i detta ämne.

Rihanna

Intressen: gillar att vara med kompisar och att spela basket.

Skolan kommer i första rummet.

Favoritämnen är svenska, engelska och idrott. Drömyrket är barnläkare.

Självuppfattning: kommer från Palestina, men är född i Sverige. Känner sig både som palestinierna och svensk. Pratar väldigt ofta svenska hemma. Kan varken läsa eller skriva på arabiska, så Rihanna känner att hon "har mer av den svenska sidan" inom sig. Men ser sig som palestinierna när hon är med palestinierna.

Förebild: har ingen speciell förebild just nu.

Klassföreståndare: ej Anders.

Rihannas förebild ska vara snäll, omtänksam/accepterande och öppen:

"man ska kunna vara öppen av sig, man ska kunna acceptera alla så här..." (Rihanna)

Andra viktiga egenskaper är trevlighet och hjälpsamhet. Vidare ska en förebild vara förstående:

"man kan prata med honom om allt, han förstår dig och så här..." (Rihanna om Sam, en f.n. tjänstledig biolog- och kemilärare, som skulle kunna vara hennes förebild)

Rihanna menar att Anders är trevlig och "lär ut bra". Han är också respektfull:

"han lyssnar på vad jag säger och så, och så är han såhär också att när någon annan pratar så vill han ju att det ska vara tyst, jo han har respekt för alla." (Rihanna)

För att vara en bra lärare, påpekar Rihanna, bör man vara förstående och lyhörd:

"...och han är jättesnäll och trevlig och man kan prata med honom om allt, han förstår dig och så här /.../och han lyssnar till dig alltså, typ, aa, han lyssnar verkligen jättemycket" (Rihanna om den tjänstledige läraren).

Tolkning

Rihanna påstår att hon inte har någon speciell förebild för tillfället. Anders är trevlig, respektfull och undervisar bra. Rihanna beskriver Anders fåordigt, vilket kan tyda på att hon inte har någon nära relation till honom. Det faktum att Anders inte är hennes klassföreståndare kan ha betydelse i detta sammanhang. De viktigaste egenskaperna som en bra lärare ska ha är att vara förstående och lyhörd. Rihanna understryker just lyhördheten som något hon uppskattar högt. Fastän Anders inte tillskrivs dessa goda egenskaper, är han en bra lärare på så sätt att han förespråkar och värdesätter aktivitet på fysiklektionerna, d.v.s. att man som elev inte enbart ska lyssna och anteckna, utan vara aktiv genom att ställa frågor och hålla föredrag inför klassen. Detta uppskattar Rihanna, därför att det stimulerar inlärningen. En av de viktigaste egenskaperna hos en bra lärare, enligt Hesslefors-Arktoft (1998), är just att kunna aktivera eleverna, så att de blir intresserade och tänkande individer.

Däremot uppfattas Anders inte som en förebild, eftersom han bara har en egenskap, nämligen trevlighet, som stämmer in på hur Rihannas förebild ska vara. Hon understryker att hennes f.d. biologi- och kemilärare var en förebild, med tanke på de många goda egenskaperna han hade, däribland lyhördheten. I Rihannas fall spelar förebildens kulturella bakgrund ingen roll, utan det är de personliga egenskaperna som bestämmer förebilden. Detta kan sammanhånga med hennes uppfattning av sig själv som något mer svensk än invandrare, vilket även ett av hennes favoritämnen – svenska – vittnar om.

Celeste

Intressen: gillar fotboll (är med i ett fotbollslag).
Vill kanske bli designer. Eller, i andra hand, frisör.
Bild är favoritämnet, men geografi och syslöjd är också roligt.

Självuppfattning: båda föräldrarna kommer från Ghana, men Celeste är född här. Känner sig som både invandrare och svensk.

Förebild: mamman och Gud, och de som gör bra/goda saker.

En förebild ska vara snäll, tycker Celeste.

Anders visar respekt. Han skulle kunna vara Celestes lärarförebild:
”alltså jag känner inte honom typ och så, aa, om det gäller lärare och sånt, aa.” (Celeste)
”jag vet inte vem, alltså det är olika, på olika saker” (Celeste på frågan om någon av hennes lärare skulle ha fungerat som hennes förebild om hon inte redan hade haft två förebilder).

Som lärare är Anders ”bra, fast han är ganska, han är lite sträng fast aa, man lär sig mycket av honom”. Celeste menar att Anders är sträng för elevernas egen skull, så att de inte ska prata för mycket på lektionerna, utan lära sig saker och ting: ”han vill inte att man ska stå i hans väg, han vill bara lära oss /.../ att vi ska få in det (kunskaperna – författarens inlägg) i vårt huvud också”.

Tolkning

Celestes förebilder är hennes mamma och Gud, samt alla de människor som gör goda gärningar. Det är tydligt att hennes religiösa uppfostran genomsyrar hela hennes livsvärld, och därmed hennes sätt att tänka och resonera. En förebilds viktigaste egenskap är snällhet/godhet.

För att beskriva Anders använder Celeste ordet respekt, och påstår att han skulle kunna vara en av hennes ”lärarförebilder”. Här verkar hon göra skillnad på olika typer av förebilder, d.v.s. att en lärarförebild inte har samma funktion/betydelse som en riktig förebild, utan spelar endast roll i ett givet sammanhang eller i en del av livet. Det faktum att hon inte tillskriver Anders egenskapen snällhet/godhet, vilket är den absolut viktigaste kvalitén hos en förebild, kan, enligt min mening, styrka denna tolkning. Hon menar dessutom att olika lärare är förebilder på olika sätt. En annan tolkning av hennes uttalande kan vara att hon med ”lärarförebild” syftar på olika lärares skilda personliga egenskaper, som därför kan vara bra

för eleverna om man ”sätter ihop dem”. Brookover & Gottlieb (1964) framhåller betydelsen av att eleven kommer i kontakt med olika lärare, eftersom olika lärare kan fungera som förebild i skilda sammanhang.

Det är naturligtvis även möjligt, inte minst med tanke på Celestes religiösa övertygelse, att hon uttalar sig på detta svävande sätt för att inte riskera att framställa någon av lärarna i en dålig dager. Därför tar hon till en ”neutral” formulering. Som stöd för denna senare tolkning kan nämnas Celestes försiktighet och fåordighet i intervjusituationen vad gällde hennes uppfattning om bl.a. Anders. Även tankekartan påvisar den religiösa livsvärldens påverkan, såtillvida att det inte förekommer något som helst negativt ord/uttryck, utan alla områdena tillskrivs goda formuleringar. Enligt min uppfattning skulle inte ens en längre eller djupare intervju ha gett ett annorlunda resultat, eftersom Celeste betraktar världen med ”godhetens” ögon.

Abbas

Intressen: prioriterar skolarbete.

Jobbar på pappans café på fritiden. Favoritämnet är att ”jobba” och ”spela chef” (på cafét). Hemkunskap och musik är favoritämnena i skolan.

I framtiden vill Abbas kanske driva en affärsrörelse som har med bilar att göra, eller bli läkare, eller polis.

Självuppfattning: båda föräldrarna kommer från Libanon, men själv är Abbas född här. I skolan känner Abbas sig som 100% svensk. Hemma brukar han känna sig mer som libanes och mindre svensk. Ibland brukar han känna sig som bara svensk, och ibland bara som libanes.

Förebild: Hariri (Libanons framtidne/mördade premiärminister).

Abbas två kusiner som är bosatta i Libanon – de är duktiga i skolan och har fått många diplom/utmärkelser – är förebilder endast för sitt skolarbete.

Abbas matte- och idrottslärare är också hans förebild.

Klassföreståndare: ej Anders.

En förebild ska vara rolig och lättsam. Förebilden ska även kunna kämpa för att åstadkomma något bra för andra människor:

”hans pappa och min farfar, dom hade jordbruk båda två, dom var båda bönder, båda hade typ den biten av jorden typ /.../sen åkte han till Saudiarabien, Hariri då, så han kom tillbaka efter två år då och var miljonär, mångmiljonär, man vet aldrig pengarna, det vill jag också va, och han byggde upp massor, alltså jättemycket i Libanon /.../använde sina egna tillgångar till att bygga upp sitt land.” (Abbas)

Dessutom ska förebilden vara omtänksam:

”han brukar alltid va på vårt café och säga till mig att jag inte ska jobba så mycket, han rekommenderar mig att inte göra det, så jag har slutat att göra det, han bryr sig om mig jättemycket.” (Abbas om Fredrik, matte- och idrottsläraren).

Abbas anser att Anders enbart är ”duktig på att tala och fysik.” Han klargör att han inte känner Anders så bra som person.

Enligt Abbas har en bra lärare humor, för att eleverna ska kunna trivas på lektionerna: ”...han är, alla pratar om honom, eeh, att han är en jättebra lärare, han bara skojar och man har det bra typ på dom lektionerna” (Abbas om Måns, en av de två lärarna som är hans förebilder. Dock har Abbas inte haft honom själv, utan baserar allt på hörsägen).

Läraren bör även göra ämnet roligt:

”...man kommer ihåg att man skrattade, men varför skrattade man? Jo för den här kunskapen, han talade om den på ett roligt sätt.” (Abbas om Måns).

En annan viktig egenskap hos en bra lärare är att fokusera och lägga sin energi på undervisningen:

”kommer någon för sent så säger han välkommen sätt dig ner, så börjar han inte tjata varför kom du för sent?, han vet att, han vill inte slösa bort sin tid” (Abbas om Måns).

Tolkning

Abbas tycker att en förebild bl.a. ska vara rolig och omtänksam, samt göra sitt bästa för andra människor. Under intervjun påpekade han klart och tydligt att hans förebild var Hariri, en mördad libanesisk premiärminister. Denne hade varit mycket ambitiös och målmedveten, vilket ledde till Libanons och dess invånares välfärd. Att döma av hans tydliga och säkra svar, samt tankekartan, där namnet Hariri var nedpräntat, har Abbas tidigare själv reflekterat över vem som kan vara hans förebild, och gjort ett medvetet val. Abbas uppfostran kan ha bidragit till hans inställning om vem som är förebilden, eftersom föräldrarna sannolikt har diskuterat det gamla hemlandets politik och historia hemma. Detta kan ha färgat av sig på Abbas värderingar, då ju vi formar våra föreställningar och vår identitet inom den livsvärld vi lever. Allt inom livsvärlden påverkar och påverkas av oss.

Även Abbas manlige matte- och idrottslärare (Fredrik) refereras till som förebild, bl.a. för sin omtänksamhet och sitt stöd. Abbas uttrycker tydligt att han brukar följa idrottslärarens råd, vilket visar på förebildens/lärarens starka inflytande över honom. Under intervjun framkommer att han också har berättat för Fredrik om och fått hjälp med privata problem, trots att Fredrik inte är klassföreståndaren. Detta visar på det förtroende Abbas har för Fredrik, vilket jag tolkar som ännu en indikation på att den senare verkligen är en av förebilderna. Abbas uttrycker tydligt att han hade velat ha Fredrik som klassföreståndare. Betydelsen av lärarens omtänksamhet poängteras av bl.a. Andersson & Refinetti (2001), där de påstår att lärarens intresse för en elev är grogrunden för elevens studieframgång.

En bra lärare har humor/är rolig, så att eleverna trivs på lektionerna. Trivseln och det roliga sätt på vilket läraren förmedlar kunskapen, antyder Abbas, leder till större inläring, därför att man lättare kommer ihåg det roliga.

Ytterligare en bra egenskap som en lärare bör besitta är att fokusera på undervisningen, och tillse att tiden i klassrummet disponeras väl. Med Abbas måttstock mätt, är Anders varken någon förebild eller en bra lärare, eftersom han inte har någon av de egenskaper som är tillskrivna förebilder respektive bra lärare. Det är ytterst påtagligt att Anders inte har något större inflytande i Abbas livsvärld. Snarare är det ett par andra lärare, och då i synnerhet matte- och idrottsläraren Fredrik som har gjort märkbara avtryck i denna livsvärld. Enligt min tolkning kan Anders ringa inflytande sammanhänga både med att Abbas inte känner honom

tillräckligt, vilket han också själv menar, och att Anders undervisar i ett ämne som är svårt för Abbas: ”/.../ jag får gå till läxhjälpen, den läxhjälp som vi brukar ha efter skoltid då...”. Enligt de andra resultaten, samt Oscarsson (2005) och Wallin, Sjöbeck & Wernersson (2000) finns det en koppling mellan relationen till ämnet och hur lätt eller svårt man har för detsamma och uppfattningen av läraren i detta ämne.

Abbas säger att hans kusiner i Libanon är hans förebilder när det gäller ambition och flit i skolan. Här talar det mesta för att detta verkligen stämmer, eftersom Abbas inte vid något tillfälle under intervjun lovordar kusinerna.

Det är slående att Abbas har så många uppfattningar av en lärare (Måns) som han personligen inte har blivit undervisad av, utan endast har hört talas om. Detta vittnar om hur andras, såsom exempelvis skolkamraters, meningshorisonter kan smälta samman med ens egna och därigenom förändra och påverka dem.

Momir

Intressen: favoritämnet är musik. Har själv spelat gitarr i åtta år (med en privatlärare). Spelar också piano, trummor och bas. Det är också roligt med kemi – Momir tycker att det är jättekul att experimentera med farliga saker.

Skulle kanske vilja bli standupkomiker eller jobba på Volvo, eller skriva låtar.

Självuppfattning: Momir är född i Angered. Mamman är svensk, men morfadern är från Trinidad (men är född och bor i USA) och pappan är kroat.

Ser sig själv som 50% kroat, och litegrann som amerikan (och resten svensk).

Förebild: artisten och skådespelaren Jamie Fox.

Mamman är förebilden bland de nära personerna.

Klassföreståndare: ej Anders.

Momirs förebild ska vara rolig och inte ta allt på allvar. Han/hon bör också vara en kämpe som kan klara av motgångar.

Anders har humor och är en bra lärare, eftersom han gör att man blir motiverad:

”...vi får lust att jobba extra mycket typ, aa så får han det eftersom han är förbaskat bra tycker jag.” (Momir)

Momir kan tänka sig Anders som förebild. Anders är också respektfull.

En bra lärare är sträng, går rakt på sak och ställer krav:

”...är en fantastisk lärare, han lär ju en jättesnabbt, han är lugn, han är sträng du vet, och han går rakt på sak...” (Momir om Sam, en av klassföreståndarna).

”han ställer krav, han vet exakt hur det ska gå till /.../ om vi betar oss skitdåligt så ger han oss läxor du vet, han är ju ganska hård.” (Momir om Sam)

Tolkning

Momirs uppfattning av en förebild är att han/hon ska vara rolig och lättsam. Dessutom ska förebilden vara stark för att klara av livets motgångar. Bland de närmaste är mamman förebilden, just därför att hon är en överlevare och för att hon är lättsam. Jamie Fox är en annan av förebilderna, med tanke på hans musikaliska begåvning. Detta visar tydligt att Momirs intressen i vissa fall styr valet av förebild.

Den egna läraren Anders kan tänkas vara en förebild till Momir (trots att han inte är klassföreståndaren). Förklaringen ligger i Anders humor och skicklighet som lärare. Momir nämner även en av klassföreståndarna - Sam - som förebild, både p.g.a. att denne är rolig, men också för att han är lugn, sträng och ställer krav. Dessa senare egenskaper gör att Sam även uppfattas som en "fantastisk lärare". Det kan vara så att även Momirs intresse för kemi är ett resultat av den positiva inverkan som Sam har haft på Momir, med tanke på att Sam också nyligen har varit Momirs kemilärare.

Adnan kom till Sverige från f.d. Jugoslavien 1995, och har arbetat åtta år som Ma- och NO-lärare i den svenska skolan. Han är utbildad elektronik- och telekommunikationsingenjör (en 5-årig utbildning). Adnan håller, då föreliggande undersökning äger rum, på att avsluta en pedagogikkurs om 60p. för att få behörighet att undervisa. Han har 60p. i matematik. Dessutom har han högskolepoäng i fysik och teknik, men har tappat räkningen på antalet, eftersom det känns som att han studerat mycket.

Walid

Intressen: basket (har tränat i ungefär ett halvår).

Drömyrket är advokat. Favoritämnen är idrott, matte och svenska.

Självuppfattning: Walid ser sig själv som både invandrare och svensk. Han är född i Pakistan, men kom till Sverige som 3-åring.

Förebild: har ingen förebild – sådant spelar ingen roll för Walid, utan han är bra som han är.

Klassföreståndare: Adnan och en lärare till.

En förebild ska ”typ ha fina kläder, va stilig och tuff och stark och så” (Walid)

Adnan är respektfull och har humor:

”Man kan skoja med honom och så, han går med, alltså han går med på skämten så om man skojar med honom så...” (Walid)

Han inger förtroende:

”...typ nästan alla elever som han har snackar med honom om saker efter lektionerna och så” (Walid)

På frågan om Adnan skulle kunna vara Walids förebild, svarar Walid ”nä, inte exakt typ”.

Tolkning

Walid anser sig inte ha någon förebild, och påstår att närvaron eller frånvaron av en förebild inte spelar någon roll för honom. Som förklaring menar han att han inte har något behov av sådant, utan klarar sig själv. Enligt Walids uppfattning ska en förebild vara stilig, tuff och stark. Detta uttalande kan tyckas vara ytligt, men i intervjusammanhanget tedde sig detta naturligt, eftersom Walid mer eller mindre var tvungen att svara på frågan hur en förebild ska vara, fastän han själv inte hade någon förebild och följaktligen inte heller hade behövt fundera över en förebilds egenskaper tidigare. Min tolkning är därför att Walid sade det första han kom på just när frågan ställdes. Han tänkte antagligen på de artister eller skådespelare som många ungdomar generellt brukar se upp till och vilkas stil de försöker efterlikna. Detta eftersom Walid måste relatera ordet förebild till någon som han själv inte har behov av.

Adnan, som är en av Walids klassföreståndare och tillika NO-lärare, har humor, är respektfull och inger förtroende. Trots dessa goda egenskaper, skulle Walid inte kunna se honom som förebild. Däremot säger Walid att han skulle kunna prata med Adnan om personliga problem, vilket visar på hans förtroende för Adnan. Detta kan hänga samman med Adnans klassföreståndarskap, vilket i sig oftast bäddar för elevernas förtroende. Även om det inte är explicit, anses Adnan vara en bra lärare, tack vare sin humor och förmåga att ta skämt på rätt

sätt, något som alla lärare inte uppfattas kunna göra: ”det finns en till lärare typ som Adnan, han är också klassföreståndare och så, han gillar också att skämta fast, eeh, det finns andra lärare på skolan som inte är så.” (Walid)

Genomgående under intervjun lämnar Walid korta och ”förväntade” svar, vilket ger mig intrycket av att Adnan eller någon klasskamrat har drivit på honom att ställa upp på intervjun. En annan anledning till att vara med på intervjun kan ha varit att Walid tog tillfället i akt att undslippa NO-lektionen, därför att han har ganska svårt för NO:n. Här kommer således frågan om tillförlitligheten in – Walids utsaga kan enbart tolkas på ytan, och därför är den inte tillräcklig som informationskälla, och bör därför tas med en nypa salt.

Khalid

Intressen: gillar fotboll – har hållit på sedan han var sju år. TV-spel och data. Håller också på med shootfighting, en slags kampsport. Gillar också bilar. Vill bli bilmekaniker. Men först vill Khalid gå på IT-gymnasiet. Favoritämnen är idrott och bild.

Självuppfattning: är muslim. Född i Finland, men kom hit när han var ungefär tre år. Mamman är finländska, pappan är sudanes. Därför ser Khalid sig som sudanes.

Förebild: Khalids storebror (19 år) – spelar också mycket fotboll.

Klassföreståndare: Adnan.

En förebild ska vara en bra människa med sinne för humor:
”han är rolig, han leker, drar skämt och så.” (Khalid om sin storebror).

Förebilden ska också vara förstående och ge en råd/lärdomar:
”han säger vitsiga grejer typ så, han är vis också, ifall jag vill veta nåt så säger han till mig.” (Khalid om sin storebror).

Enligt Khalids mening är Adnan en snäll och bra lärare som förklarar tydligt och på ett bra sätt:
”Han lär ut bra, ifall man inte kan nåt så frågar man honom, så visar han dig direkt på ett bra sätt.” (Khalid)

Han är respektfull och förstående:
”han kommer inte från Sverige, och då har han bättre förstånd med invandrabarn, aa för ifall man är svensk och inte har levt så länge bland invandrare så förstår man inte, många lärare som är svenska är också så, dom förstår inte lika bra.” (Khalid)

Adnan skulle kunna vara Khalids förebild, eftersom han är ”bra”.

Tolkning

Khalid anser att en förebild ska ha humor, vara en bra och förstående människa, samt ge en råd och förmedla kunskap när man behöver det. Alla dessa egenskaper finns hos storebrodern, som, i likhet med Khalid, också spelar mycket fotboll. Återigen speglas en förebilds inflytande över en i de intressen man har. Det är mycket möjligt att Khalid började intressera sig för fotboll när han såg sin storebrors entusiasm.

Adnan, som också är klassföreståndare, är snäll, respektfull och förstående. Han är även en bra lärare, bl.a. därför att han förklarar saker tydligt. Av denna anledning skulle Adnan kunna vara Khalids förebild. Khalid hävdar att han skulle kunna ta upp personliga problem med Adnan, vilket visar att han har förtroende för honom. Det faktum att Khalid har höga betyg i alla NO-ämnena (VG) och har Adnan som klassföreståndare kan vara en förklaring till att han ser Adnan som förebild. Khalids stora intresse och lätthet för fysik och kemi kan antingen vara resultatet av Adnans positiva inflytande, vilket bl.a. Oscarsson (2005) ger vid handen, eller en förutsättning för Adnans roll som förebild. Dock anser jag den förra tolkningen vara den mest giltiga, eftersom det finns ännu ett starkt belegg för denna, nämligen att Khalid uppfattar sig själv som enbart invandrare och poängterar vikten av lärare med invandrarbakgrund för att invandrarelever bäst ska bli förstådda och bemötta. På denna punkt är Khalid tydlig, och resonerar som så att de lärare som inte har bott bland invandrare inte förstår de senare lika bra som de lärare som gjort det. Detta visar hur individer med olika bakgrund och uppfattningar, som befinner sig nära varandra, lättare kan ta del av och berika varandras livsvärldar.

Jenny

Intressen: vill plugga till frisör. Vill även bli tandsköterska senare.

Musik – spelar trummor (har gjort det i tre år).

Tycker om att ta det lugnt.

Favoritämnen är syslörd och engelska. Även NO:n ibland, när det inte är svårt.

Gillar att träffa alla slags människor: ”när man pratar med dom så delar man ju erfarenheter och historier och allting”.

Självuppfattning: Jenny är född i Sverige, men pappan är född i Danmark och mamman i Bulgarien. Jenny vill säga att hon är halvsvensk eller helbulgar (känner sig själv som både svensk och bulgar).

Förebild: pojkvännen är hennes förebild (jämgammal). Mamman också litegrann (hon är smart, pratar med Jenny om allting).

Klassföreståndare: Adnan och ytterligare en manlig lärare.

Jennys förebild är en bra människa som är snäll och hjälpsam. Förebilden kan också ge en råd:

”hon är smart, därför, hon kan mycket, livs också, allting, hon hjälper mig, pratar med mig om allting.” (Jenny)

Adnan ”är snäll, han är mycket snällare än vissa andra lärare för han hjälper riktigt.” (Jenny)

Han inger förtroende:

”jag kan prata med honom om jag har problem.” (Jenny)

Adnan skulle också kunna vara Jennys förebild, därför att ”han kan så mycket, bara det, amen han är snäll också, han är bra.” (Jenny)

Jenny upplever att han är engagerad i eleverna och hjälper en helhjärtat:

”...han hjälper riktigt, han har, han brukar sitta ute i korridoren och om nån frågar om hjälp så stannar han alltid och hjälper.” (Jenny)

Tolkning

En förebild ska vara en bra, snäll och hjälpsam människa. Därutöver ska förebilden kunna ge en råd. Jennys förebilder är hennes pojkvän och till viss del hennes mamma. Adnan skulle också kunna vara förebild, just för att han är snäll, hjälpsam och förtroendeingivande. Värt att notera är att alla egenskaper som Jenny anser ska finnas hos en förebild även passar in på hennes beskrivning av Adnan. Enligt min tolkning, bekräftar detta hennes påstående om att Adnan skulle kunna vara hennes förebild.

Adnan, som även är en av klassföreståndarna, upplevs hjälpa eleverna helhjärtat och med stort engagemang. Jenny menar att det inte är alla lärare som hjälper eleverna på detta sätt. Även resultaten av Hesslefors-Arktofts (1998) undersökning har visat på lärarens engagemang i eleverna som ett av de allra väsentligaste dragen hos en lärare, för att denna ska uppfattas som en bra lärare. Trots detta har Jenny svårt för vissa begrepp i bl.a. fysikämnet, vilket gör att hon ibland tar med sig NO-läxan till svenskläraren, som kan förklara begreppen med ord. Många klasskamrater påstås be svenskläraren om hjälp med svåra NO-uppgifter. Detta klingar dåligt med den allmänna uppfattningen att lärare med invandrarbakgrund är bättre på att förklara saker på ett för invandrareleverna mer tydligt och lättfattligt sätt. Dock uppger både Khalid och Intisar att Adnan är tydlig. Denna motsägelse kan förmodligen förstås som att Adnan är tydlig när det gäller det mesta i NO:n, men står lika handfallen som sina ”svenska” kolleger när det gäller att förklara svåra formler och begrepp. För ett sådant ändamål krävs någon med svenska som andraspråksperspektiv.

Både Jennys intressen – det att ett av favoritämnena är NO – och att Adnan är klassföreståndare förefaller ha ett samband med hennes positiva uppfattning av Adnan. Överhuvudtaget verkar det som att ett klassföreståndarskap ger läraren privilegiet att framstå som snäll och hjälpsam, eller åtminstone banar väg för att bli uppfattad som snäll och hjälpsam, med tanke på det som är sagt om Michael, den andra klassföreståndaren.

Intisar (Ville inte bli inspelad)

Intressen: viktigt att vara med sina vänner, eftersom det är de som kan hjälpa en när man har problem (vänner betyder mycket för Intisar).

Vill bli sjuksköterska – har sökt till omvårdnadsprogrammet.

Favoritämnena är engelska och kemi.

Självuppfattning: kom till Sverige från Somalia i 5års-åldern. Ser sig själv mest som somalier. Tycker att det är viktigt att kunna sitt språk, och pratar somaliska när hon umgås med somalier. Bär somalisk klädsel. Har börjat på koranskola (varje helg).

Förebild: har ingen förebild just nu.

Klassföreståndare: Adnan och ytterligare en manlig lärare.

Intisars förebild ska vara ”en bra person som har ett mål i livet.” (Intisar) Adnan skulle kunna vara hennes förebild.

Adnan förklarar ämnet (kemi) bra och är förstående:

”...när jag inte förstår pratar jag med honom, han tar sig tid efter lektionen också.” (Intisar) Adnan är också snäll, trevlig, hjälpsam, öppen och förstående.

”jag skulle kunna prata med honom om mina problem, det skulle jag inte kunna med X (om den andra klassföreståndaren – författarens klagomål), eftersom det känns lättare med Adnan, kanske för att han är invandrare själv.” (Intisar)

Intisar tycker att en bra lärare ska vara förstående och hjälpsam:

”den största skillnaden mellan Adnan och dom andra lärarna på skolan är att han förstår en mer och hjälper ’direkt’, medan dom svenska lärarna hänvisar en till till exempel internet och talar om för en att man ska leta själv”. (Intisar)

Tolkning

Intisar har ingen förebild för tillfället, men skulle kunna tänka sig Adnan som en sådan, eftersom han har många goda egenskaper, såsom att han är snäll, hjälpsam och förstående. Det som krävs av en förebild är att denna ska vara en bra människa och vara målinriktad.

Intisars syn på en bra lärare tycks i första hand vara att denna är förstående och hjälpsam, som Adnan är. Det intressanta i sammanhanget är att Intisar menar att den enda läraren hon skulle kunna prata med om sina personliga problem är Adnan, därför att hans kulturella bakgrund gör honom mer förstående för invandrarelevernas problem. Här visar Intisar att hon själv har reflekterat över detta, och kommit fram till att en lärares bakgrund kan spela en viktig roll för dennas elever – en roll som lärare med svensk bakgrund inte med självklarhet kan uppfylla. Detta snuddar Bredänge (2003) vid när hon menar att lärare med utländsk bakgrund ofta har liknande referensramar/erfarenheter som många av våra invandrarelever, och därför kan förstå sig på invandrarelevernas olika problem.

Peter har arbetat som ämneslärare sedan 1980, och är behörig att undervisa i matematik, fysik och teknik.

Fabian

Intressen: matte är favoritämnet. Taekwondo – har hållit på ett år (3ggr/vecka).
Vill bli polis, för att hjälpa folk. (Har ingen i släkten som är det).
Läser mycket fantasy och skräck.

Självuppfattning: kommer från Tyskland (även föräldrarna). Har bott här i två år. Ska inte flytta tillbaka.

Förebild: i sport är det Tony, en stor kampsportare (världsmästare). För livet är det pappan.

Har haft Peter i en termin.

En förebild ska ha humor och vara snäll. Denne ska även vara vis/förständig:
”alltså inte smart på nåt speciellt ämne, smart om livet /.../ vis”. (Fabian)

Fabian anser att Peter är en snäll och bra lärare:

”han är en bra lärare, han vet mycket om matematik.” ”han är snäll, han tänker på alla, han har inte sån stjärnelev eller så.” (Fabian)

Tolkning

Fabians förebild ska vara snäll, förständig och ha humor. Dessa egenskaper ser han främst hos sin pappa. Trots att matematik är Fabians favoritämne, och han menar att Peter kan mycket om detta ämne, betraktar han inte Peter som någon förebild. Detta kan, enligt min tolkning, bero på två saker – dels att Fabian endast har haft Peter som lärare i ungefär ett halvår, och därför inte känner honom så bra, dels att Fabians pappa redan är en tillräcklig förebild med alla de egenskaper Fabian värdesätter. Därför behöver Fabian inget substitut för sin förebild, utan nöjer sig med en förebild för livet.

Salma (är med i elevrådet)

Intressen: gillar sport – går i boxning (har hållit på i 1,5 år). Gillar även bollsporter, såsom fotboll. Gillar att umgås med kompisar.

Gympa och biologi är favoritämnena. Biologi – det beror på läraren också: ”min lärare gör att biologin blir väldigt intressant/.../hon berättar med känsla när hon berättar om naturen, hon går in i det hon berättar”.

Har sökt till samhällsprogrammet (ekonomi).

Självuppfattning: Salma är kurd från Iran, men är född i Irak. Kom till Sverige när hon var sex. Känner sig som en ”svensk invandrare”, d.v.s. både svensk och invandrare.

Förebild: mamman och pappan. ”Dom har sidor som jag har, mamma har sidor som jag har och pappa har sidor som jag har.

Klassföreståndare: Peter.

Salmas förebilder ska vara öppna:

”att dom är som jag då, spontan, öppen och så...” (Salma)

Peter är, enligt Salmas uppfattning, rolig:

”Han skämtar mycket”.

Han har även en förmåga att göra ämnet lustfyllt:

”han skämtar mycket på lektionerna men ändå så är han riktigt allvarlig när det väl går över gränsen, det gör att elever känner sig säkra med honom och tycker att det är kul att gå på hans lektioner.” (Salma)

Peter skulle kunna vara Salmas förebild, i och med att han har hennes pappas goda egenskaper:

”aa det skulle han vara, Peter är väldigt lik min pappa, så han har dom här delarna” (egenskaperna – författarens kommentar). (Salma)

Tolkning

De egenskaper Salma uppskattar mest hos en förebild är öppenhet och spontanitet. Hennes främsta förebilder är föräldrarna, därför att de båda har personliga drag som finns hos henne själv. Salma anser att Peter är rolig, vilket gör att undervisningen upplevs som lustfylld. Dessutom kan han sätta gränser, och detta bidrar till att eleverna uppfattar honom som konsekvent och pålitlig. Gränssättandet och förmågan att både vara snäll och sträng har bl.a. Hesselors-Arktoft (1998) påvisat som en av de mest uppskattade egenskaperna hos en bra lärare. Salma skulle kunna se Peter som förebild, men tanke på att han har flera av hennes pappas egenskaper. Både hennes självuppfattning och det faktum att Peter även är klassföreståndaren som hon har haft i drygt tre år kan vara bidragande faktorer till att Peter skulle kunna tänkas vara Salmas förebild.

Salmas uttalande om sin biologilärare antyder att en bra lärare bl.a. är inlevelsefull och kan förmedla sitt ämne på ett passionerat sätt.

Farida

Intressen: datorn. Favoritämnen är idrott, kemi, biologi och fysik – har lätt för dem. Vill bli apotekare.

Självuppfattning: kommer från Libanon – kom till Sverige när hon var tre månader. Båda föräldrarna är libaneser. Är både libanes och svensk, men Farida har det lättare i det svenska samhället än i det libanesiska (bl.a. p.g.a. språket). Känner sig mer hemma här, och bor hellre i Sverige.

Förebild: kan inte komma på någon. (Efter ett inlägg från mig, säger Farida att föräldrarna eventuellt är hennes förebilder) – anledningen till min ledande fråga var att Farida sa att hon var nöjd med sig själv och var väluppfostrad, och därför inte behövde någon förebild.

Klassföreståndare: Peter.

En förebild ska vara hjälpsam och förstående:

”hjälpssam först och främst, hjälpssam och förstå, och eeh ska kunna hjälpa, inte vid alla tillfällen men ska hjälpa så mycket som möjligt” (Farida)

Dessutom ska förebilden ”ha gjort nåt bra i det här livet, inte nån knarkare eller langare /.../ nån som har bra liv, nån som har gjort nytta av till exempel sin skolgång, nåt sånt, det behöver inte vara just skolan, men någonting.” (Farida)

Farida tycker att Peter är snäll och hjälpssam:

”han är hjälpssam, han är snäll, han hjälper till ifall man inte förstår...” (Farida)

Han är också tydlig när det gäller kriterier för betygssättning, och ställer krav:

” Jag frågar mycket om betygen, mvg, aa gör det och det så ska du få mvg.” (Farida)

”/.../ man kan säga att det är nu jag börjar lära mig matte och vad det går ut på /.../ sen när jag kom hit började jag lära mig hur man räknar procent och såna saker, därför att med Peter, han ställde jättemycket krav på oss för att kunna få ett g i sjuan, jättemycket, men sen så nu kanske han säger till mig ifall jag får bra på provet, får jag ett vg av honom i matte, det är därför jag nu försöker kämpa, jag kanske var jättearg när vi började här, åh han kräver så mycket, men sen, nu säger jag aha jag fattar /skratt/ det fungerar, jag kör själv den metoden ibland /.../ med mina småsyskon”. (Farida)

Peter skulle kunna vara Faridas förebild ibland:

”aa, fast jag är inte lika smart i matte så /skratt/, mm, ibland, man tycker inte alltid samma sak.” (Farida)

En bra lärare är en lärare som är tydlig och förklarar bra:

”...och jag förstår ifall läraren är bra, det beror på också hur läraren berättar, man kan inte ha en lärare som inte förklarar bra då lär du dig ingenting själv” (Farida)

Tolkning

Farida kunde inte själv komma på någon förebild, men anger, på en följdfråga, att hennes föräldrar möjligtvis kan vara hennes förebilder. Hon antyder att hon inte har något behov av en förebild, i och med att hon är nöjd med sin egen personlighet/karaktär, vilken bl.a. innebär att hon är väluppfostrad. Detta föranleder tolkningen att föräldrarna på ett undermedvetet plan har varit hennes förebilder, därför att hon har uppskattat deras ”påverkan” genom den uppfostran de tillhandahållit.

En förebild ska vara hjälpsam och förstående, samt ha gjort något bra av sitt liv. Med tanke på dessa värdesatta egenskaper, skulle Peter kunna vara Faridas förebild, eftersom han bl.a. är hjälpssam. Själv menar hon att han enbart är förebilden ibland, eftersom hon inte alltid delar hans åsikter. En annan indikation på Peters förebildsroll är att Farida har tagit efter hans vana/förmåga att ställa höga krav i början av någons förhållanden, för att sedan tona ner kraven när personen i fråga börjat bli bättre och mer medveten om upprätthållandet av de egna framstegen. En intressant sak är att Farida i tankekartan beskriver sig själv som snäll och hjälpssam – två egenskaper som hon i intervjun även tillskriver Peter. Detta tolkar jag som ytterligare ett belegg för att Peter kan vara hennes förebild.

Enligt Faridas uppfattning är en bra lärare tydlig och förklarar bra. Detta ger ytterligare en vink om Faridas höga tankar om Peter, eftersom hon i ett annat sammanhang säger att han är tydlig. Faridas positiva uppfattning av Peter kan sammanhänga både med hans klassföreståndarskap under tre år – vilket betyder en lång relation mellan lärare och elev – och hennes uppfattning om sig själv som både svensk och libanes.

Daniel (Ville inte bli inspelad)

Intressen: tränar fotboll fyra gånger i veckan (har tränat sedan 6-7års-åldern).

Skriver låtar/musik, och är med i skolbandet.

Vill jobba med musik i framtiden, helst som musklärare. Favoritämnet är musik, men gillar träslöjd också.

Självuppfattning: född i Småland.

Förebild: muskläraren och Steve i bandet "Yes".

Klassföreståndare: ej Peter.

En förebild ska vara glad och ha humor, anser Daniel:

"min förebild ska vara glad, rolig..." (Daniel)

Daniel uppfattar Peter som en bra och emellanåt rolig lärare:

"Han är en bra lärare, förklarar bra, skämtar ibland." (Daniel)

Tolkning

En förebilds viktigaste egenskaper är att besitta glädje och humor. Daniels musklärare och en känd musiker är hans förebilder. Enligt min uppfattning är det tydligt att Daniels framtidsdröm och intressen går hand i hand med hans förebilder. Dock är det inte möjligt att bedöma huruvida intressena eller förebilderna uppstod först.

Peter betraktas som en bra lärare som förklarar på ett bra sätt.

Tabell 2

Känslan av var man hör hemma/självuppfattning

	100% invandrare	Mer invandrare än svensk	Hälften invandrare och hälften svensk	Mer svensk än invandrare	100% svensk
Akram		X			
Aziz		X			
Sara			X?		
Fatima	X				
Rihanna				X	
Celeste			X		
Abbas			X		
Momir			X		
Walid			X		
Khalid	X				
Jenny			X		
Intisar		X			
Fabian		X?			
Salma			X		
Farida				X	
Daniel					X

Såsom denna tabell visar, har de flesta elever hamnat i mitten, d.v.s. under självuppfattningskategorin ”Hälften invandrare och hälften svensk”. Detta är något som faller ut naturligt när man inte har något tillräckligt underlag för att säkert veta om eleverna egentligen menar sig tillhöra någon av de andra kategorierna, som antingen är till höger eller till vänster om denna ”mittenkategori”. Resultatet blir att de hamnar någonstans mitt emellan. Hade underlaget varit större, och elevutsagorna mer fylliga, hade mer subtila iakttagelser om självuppfattningen kunnat skönjas.

Tabell 3a

Den/de påstådda förebilden/förebilderna

	100% invandrare	Mer invandrare än svensk	Hälften invandrare och hälften svensk	Mer svensk än invandrare	100% svensk
Föräldrar		Fabian (pappan)	Celeste (mamman & Gud) Momir (mamman) Jenny (mamman) Salma (båda föräldrarna)	Farida (ev. föräldrarna)	
Syskon	Khalid (storebrodern)				
Övriga släktingar			Abbas (två av kusinerna- enbart för sina skolprestationer) Sara (kusinen)		
”Kändis”	Fatima	Fabian Akram	Abbas Momir		Daniel
Lärare		Aziz (Talib)	Abbas (matte- och idrottsläraren) Celeste (Anders – en av ”lärarförebilderna”) Momir (Anders)		Daniel (musikläraren)
Klassföreståndare	Khalid (Adnan)	Intisar (ev. Adnan)	Salma (Peter) Jenny (Adnan)	Farida (ibland Peter)	
Övrig person			Jenny (pojkvännen)	Rihanna (en tjänstledig ämneslärare)	
”Hopplöck”*		Aziz (kompisar)	Celeste Abbas		
Ingen		Intisar	Walid	Rihanna Farida (osäker)	

* Med ”hopplöck” menas att bra egenskaper hos olika personer sätts ihop.

Tabell 3b

Förebildens egenskaper

	100% invandrare	Mer invandrare än svensk	Hälften invandrare och hälften svensk	Mer svensk än invandrare	100% svensk
Omtänksam		Akram	Abbas	Rihanna	
En bra människa	Khalid	Akram Intisar	Jenny	Farida (ngn som har uträttat något bra)	
Humor	Khalid	Akram Aziz Fabian	Sara Abbas Momir		Daniel (+ glad)
Snäll		Akram Fabian	Jenny Celeste	Rihanna	
Rådgivare	Khalid	Akram	Sara Jenny		
”Kämpe”		Akram	Abbas Momir		
Trevlig		Aziz		Rihanna	
Smart		Fabian	Jenny		
Öppen			Sara Salma	Rihanna	
Accepterande				Rihanna	
Hjälpsam			Jenny	Rihanna Farida	
Förstående	Khalid			Rihanna Farida	
Tuff/stark			Walid		
Stilig			Walid		
Målmedveten		Intisar			
Lättsam/tar inte allt på allvar	Khalid	Aziz	Sara Abbas Momir		Daniel

Tabell 4

Den egna läraren (d.v.s. ämnesläraren)

	100% invandrare	Mer invandrare än svensk	Hälften invandrare och hälften svensk	Mer svensk än invandrare	100% svensk
Rolig/skämtsam	Fatima*	Akram Aziz*	Sara* Momir Walid Salma		Daniel
Undervisar bra	Khalid	Akram		Rihanna	
Tydlig/förklarar bra	Fatima Khalid	Akram Intisar		Farida (+ ställer krav)	
Snäll	Khalid	Akram Intisar Fabian	Jenny	Farida	
Förstående/lyhörd	Khalid	Akram Intisar			
Engagerad			Jenny		
Inger förtroende			Walid Jenny		
Gör undervisningen rolig		Aziz	Sara Salma		
Utgår från elevernas erfarenheter		Akram Aziz			
”Kunnig”		Fabian	Jenny Abbas (+ att tala)		
Trevlig				Rihanna	
Hjälpsam		Intisar	Jenny	Farida	
Respektfull	Khalid	Akram	Celeste Momir Walid	Rihanna	
En bra lärare	Khalid	Fabian	Momir (gör eleverna motiverade)		Daniel

* Läraren går ibland till överdrift med skämtandet.

Tabell 5

En bra lärare

	100% invandrare	Mer invandrare än svensk	Hälften invandrare och hälften svensk	Mer svensk än invandrare	100% svensk
Humor		Akram Aziz	Abbas Walid		
Pratar om intressanta saker & gör ämnet roligt		Aziz	Sara Abbas		
Tydlig & förklarar bra	Fatima Khalid	Akram	Sara	Farida	Daniel
Sträng	Fatima		Momir Celeste		
Förstående & lyhörd	Khalid	Intisar		Rihanna	
Fokus på undervisningen			Abbas		
Ställer krav			Momir		
Hjälpsam		Intisar	Jenny		
Snäll			Jenny		
Har ämneskompetens		Fabian			
Inlevelsefull			Salma		

Tabell 6

Tabell över förebild, den egna läraren och en bra lärare

	100% invandrare	Mer invandrare än svensk	Hälften invandrare och hälften svensk	Mer svensk än invandrare	100% svensk
Den/de påstådda förebilden/förebilderna	Syskon ”Kändis” Klassföreståndare	Föräldrar ”Kändis” Lärare Klassföreståndare ”Hopplock” Ingen	Föräldrar Övriga släktingar ”Kändis” Lärare Klassföreståndare Övrig person Ingen	Föräldrar Klassföreståndare Övrig person Ingen	”Kändis” Lärare
Förebildens egenskaper	En bra människa Humor Rådgivare Förstående	Omtänksam En bra människa Humor Snäll Rådgivare ”Kämpe” Trevlig Smart Målmedveten	Omtänksam En bra människa Humor Snäll Rådgivare ”Kämpe” Smart Öppen Hjälpsam Tuff/stark Stilig	Omtänksam En bra människa Snäll Trevlig Öppen Accepterande Hjälpsam Förstående	Humor Glad
Den egna läraren (d.v.s. ämnesläraren)	Rolig/skämtsam Undervisar bra Tydlig/förklarar bra Snäll Förstående/lyhörd Respektfull En bra lärare	Rolig/skämtsam Undervisar bra Tydlig/förklarar bra Snäll Förstående/lyhörd Gör undervisningen rolig Utgår från elevernas erfarenheter ”Kunnig” Hjälpsam Respektfull En bra lärare	Rolig/skämtsam Snäll Engagerad Inger förtroende Gör undervisningen rolig ”Kunnig” Hjälpsam Respektfull En bra lärare	Undervisar bra Tydlig/förklarar bra Snäll Trevlig Hjälpsam Respektfull	Rolig/skämtsam En bra lärare

En bra lärare	Sträng Tydlig/förklarar bra Förstående/lyhörd	Humor Pratar om intressanta saker & gör ämnet roligt Förstående & lyhörd Hjälpsam Tydlig/förklarar bra Har ämneskompetens	Humor Pratar om intressanta saker & gör ämnet roligt Tydlig & förklarar bra Sträng Fokus på undervisningen Ställer krav Hjälpsam Snäll Inlevelsefull	Tydlig & förklarar bra Förstående & lyhörd	Tydlig & förklarar bra
----------------------	---	--	--	---	------------------------------

6. Diskussion

Mitt syfte med denna uppsats har varit att undersöka vilka uppfattningar invandrarelever har av lärare. Vidare har syftet även varit att undersöka om det är någon skillnad på hur invandrarelever uppfattar en invandrad lärare och en svensk lärare. Dessutom ville jag veta hur eleverna ser på en förebild och en bra lärare, samt om de uppfattar sin lärare som förebild.

Utifrån analysen och tolkningen kommer jag i denna sammanfattande del bl.a. att diskutera några av de slutsatser jag anser vara viktiga att uppmärksamma. Här kommer alltså både de slutsatser som anknyter till studiens syfte och frågeställningar att diskuteras, och de som utgör ett försök att förklara de nya mönster som framträtt i analysen.

Hälften av de intervjuade eleverna uppfattar sin lärare som rolig/humoristisk. Många anser också att läraren är snäll och respektfull. Vidare anger fem ungdomar att ämnesläraren är tydlig och förklarar bra. (Se tabell 3). I dessa tre avseenden förefaller det inte vara någon skillnad mellan lärare med invandrarbakgrund och svenska lärare, förutom att flest elever anser att någon av lärarna med invandrarbakgrund är tydlig och förklarar bra. Eftersom detta dock enbart rör sig om fyra elever mot en, anser jag inte skillnaden föranleda någon generell slutsats. Det intressanta är däremot att alla dessa fyra ungdomar antingen har sagt sig tillhöra kategorin ”100% invandrare” eller ”Mer invandrare än svensk”. Detta tål att tänka på, eftersom tydligheten och det sätt en lärare förklarar kan knyta an till det som framgår av bl.a. Adnans och Talibs elevers utsagor, nämligen att läraren med invandrarbakgrund ”hjälper en direkt”. Dessa ungdomar menar att ”svenska” lärare inte hjälper en på ett direkt sätt, utan vill att man tar reda på hela svaret själv. Kan det vara så att många ”svenska” lärare är mer av handledare, och att det för de ungdomar som uppfattar sig själva som mer invandrare passar bättre med en lärare vars sätt att förklara är tydligt/”direkt”?

Majoriteten av ungdomarna anser att en förebilds viktigaste egenskaper är humoristisk/rolig samt en snäll och bra människa. (Se tabell 2b). Bland annat p.g.a. detta, uppfattar tio av ungdomarna sin ämneslärare mer eller mindre som förebild. Inte heller här tycks det råda någon skillnad mellan invandrade lärare och svenska lärare, eftersom de invandrarelever som inte anser den svenska ämnesläraren vara någon förebild, anger en annan svensk lärare som en sådan. Detta gäller bl.a. Rihanna, vars förebild är en tjänstledig biologi- och kemilärare, samt Abbas, en av vars förebilder är matte- och idrottsläraren.

Flera elever nämner att de ”plockar/sätter ihop” bra egenskaper hos olika personer till en ”egen” förebild. Detta visar på att de är medvetna om olika vuxna personers styrkor och svagheter. Utifrån dessa resultat kan jag inte undgå att undra hur stor roll den enskilde läraren egentligen spelar för elevens moraliska/personliga utveckling och mognad.

Bör fokus kanske ligga på skolans personal som helhet, och inte bara på enskilda lärare? Skolan kanske medvetet bör satsa på att anställa personer med olika personligheter och olika bra egenskaper, istället för att enbart tänka på lärarnas etniska bakgrund.

Inte nog med att förebildsuppfattningen inte tycks vara statisk för alla elever, utan några elever uttrycker också att en förebild har egenskaper som de själva har. De verkar alltså utgå från sina egna goda sidor för att sedan hitta dessa hos förebilden. Flera av eleverna verkar även utgå från sina kompisars bra egenskaper när de beskriver hur en bra förebild ska vara. Måhända är detta ett uttryck för elevernas omedvetenhet om vilka människor som påverkar dem eller att de är påverkade/formade av andra människor. En annan tolkning kan vara att

ungdomar i de tidiga tonåren, som ett omedvetet sätt att nå fram till en identitet och samhörighet låter sin livsvärld s.a.s. flyta in i andra, för dem betydelsefulla, människors livsvärldar, och att denna process gör det svårt att sätta fingret på vems/vilkas goda egenskaper man anammar. Att andras livsvärldar, t.ex. de närmaste kretsarnas, såsom kompisarna i skolans/andra elever i skolans, kan påverka den egna livsvärlden och därmed de egna uppfattningarna har bl.a. Abbas utsagor visat (att Måns, enligt många elever, är en bra lärare), samt i viss grad Walid (om att Adnan hjälper och bryr sig om eleverna även efter lektionen).

Kombinationen klassföreståndare och att ha ett ämne som man gillar verkar bädda för att eleven får en positiv uppfattning av läraren. Vidare förefaller det som att ju längre tid man haft med sin lärare/klassföreståndare, och i sin tur, ju bättre man lärt känna läraren, desto större chans att man betraktar honom/henne som förebild och som en bra lärare, något som exempelvis Jennys, Intisars och Salmas utsagor visat på.

Även det omvända kan gälla, d.v.s. att lärarens engagemang och entusiasm i ämnet kan leda till att vissa elever börjar gilla ämnet i fråga. Flera elever, däribland Aziz och Salma, tar nämligen upp – som en slags förklaring till varför man gillar ett visst ämne – läraren (bl.a. att denne är inlevelsefull o.d.).

Eftersom humor var en av de mest nämnda egenskaperna både hos en förebild och en bra lärare, kan det vara värt att begrunda den och ta den på större allvar än vad man idag gör i undervisningen. Lärare i allmänhet, såsom Egan (2005) påpekar, tenderar att tänka på användandet av humor som ett personligt ställningstagande hos läraren, beroende på dennes personlighet. Det finns alltså, både utifrån många elevers utsagor och den vetenskapliga litteraturen, all anledning för lärare som inte använder humor att börja göra det, som ett av verktygen för att förmedla kunskap. Dock ska man akta sig för att överdriva sin humor, eller använda ”olämplig” humor, något som tre av Talibs elever – Fatima, Aziz och Sara – har påvisat.

Jag är väl medveten om att många av de intervjuade eleverna, i vetskap om att jag som intervjuare också är lärare, undanhöll vissa uppfattningar av sina ämneslärare för att inte riskera att vara illojala. Detta är i vissa intervjuutsagor väldigt tydligt, och några elever väljer som strategi att enbart ge korta svar på mina frågor. Det händer även att elever, efter att ha pratat om en annan lärare som de tycker om (har positiva uppfattningar om), som svar på min fråga om det är någon skillnad mellan den ”omtyckta” läraren och den ”nuvarande” läraren, ger en liknande positiv bild av den ”nuvarande” läraren, och då använder de flesta av de positiva egenskaperna som man beskrivit den ”omtyckta” läraren med! De elever som detta gäller för vill antagligen vara lojala mot sina lärare och uttrycker därför inga negativa uppfattningar om denne explicit. Här kan man knyta an till diskursanalysen – att det som sägs inte behöver betyda det som tänks/uppfattas i verkligheten/en person verkligen tycker.

Även själva intervjusituationen kan givetvis ha påverkat utfallet av intervjuerna, d.v.s. både miljön och sammanhanget där eleverna och jag som intervjuare befann oss i. Exempelvis utfördes många intervjuer i trånga och överbelamrade lärararbetsrum som, fastän de var lediga, måste ha inverkat på elevernas koncentration och känslor. Med detta senare menar jag t.ex. att somliga elever kan ha blivit ännu mer nervösa p.g.a. miljön kring intervjun än om intervjun hade skett i ett välinrett, tyst och luftigt rum. Å andra sidan hade förmodligen vissa svar gått förlorade om intervjumiljön hade varit alltför olik den dagliga skolmiljö som

eleverna är vana vid. Något hårddraget skulle det kunna liknas vid ett samtal på Arktis om motorcyklar och den oslagbara upplevelsen av att köra motorcykel när sommarvinden sveper förbi.

Jag har kommit fram till att man inte kan uttala sig om en elev är mer svensk eller mer invandrare – detta är inte något enkelt, eftersom man i vissa avseenden kan uppleva sig själv som mer svensk och i andra som mer invandrare. Så är fallet med de elever som är födda/uppvuxna i Sverige. Ett slående citat ur en av elevintervjuerna får belysa detta: ”/.../här i skolan känner jag mig hundra procent svensk, hemma brukar jag känna mig lite mindre svensk och mer libanes, så det brukar skilja, och ibland brukar jag känna att jag är bara libanes, och ibland brukar jag känna jag är bara svensk” (Abbas). Detta ger ännu en anledning att undvika termen ”invandrare”/”invandrarelev”. Det är ett slags dilemma: Det går inte att säkert identifiera identiteten hos ”mångkulturella” ungdomar/personer. Det finns, som med så mycket annat, inget svart eller vitt!

Detta tog jag dessvärre ingen hänsyn till vid intervjuerna, utan antog att man antingen känner sig som mer invandrare, mer svensk eller hälften det ena – hälften det andra. Jag hade alltså själv en snäv syn på frågan, och därför ställde jag inga följdfrågor när eleven t.ex. gav något av ovanstående svar – därav det bristfälliga/sparsmakade underlaget för tolkning av den självuppfattning eleverna har.

Enligt min åsikt går det inte att dra någon slutgiltig/generell slutsats om huruvida en elev uppfattar sig själv som mer invandrare eller mer svensk, eftersom man likväl kan betrakta sig själv som mer svensk, men ha åsikter/tankar som tillhör den kultur föräldrarna kommer från. Dessutom är ens identitet/självuppfattning inte något statiskt och under alla förhållanden given, utan den är i mångt och mycket skiftande, något som både elevutslagorna och den tidigare forskningen visat (t.ex. Hylland Eriksen, 1993; Lahdenperä, 1994). Därför kan/bör man inte enbart utifrån en enda intervju utröna något om självuppfattningen. Det skulle kräva en långvarig kontakt och flera samtal med eleven innan man kan skönja en något sånär bild av den uppfattade identiteten/självbilden.

Således bör vi i den nära förestående framtiden skilja på de invandrarelever som är födda och uppvuxna här och som därför känner att de hör hemma i båda kulturerna, och de invandrarelever som nyligen kommit till landet. Denna senare grupp kanske skulle må bättre av att ha en lärare med invandrarbakgrund? Däremot ska vi akta oss för att förutsätta att alla invandrarelever behöver lärare med invandrarbakgrund. Min undersökning stödjer alltså inte de slutsatser som exempelvis Bredänge (2003) och Mahrouse (2005) drar, d.v.s. att invandrarelever generellt skulle gynnas mer av lärare med invandrarbakgrund. Enligt min uppfattning har Bredänge (2003) enbart tagit hänsyn till de elever som nyligen anlant till landet, när hon hävdar att många elever har erfarenhet av andra skolsystem än den svenska, och att en lärare med invandrarbakgrund därför skulle tillföra undervisningen/invandrareleven något som en lärare med svensk bakgrund inte kan.

Måhända hade jag fått fram större skillnader i invandrarelevers uppfattningar av svenska lärare och lärare med invandrarbakgrund om jag hade genomfört undersökningen i både ”svensksdominerade” och ”invandrardominerade” skolor. (Jfr Parszyk, 1999). Detta skulle vara intressant att forska vidare om.

I den fortsatta forskningen bör man med fördel även intervjua/auskultera hos olika lärare för att också ta reda på hur de ser på och uppfattar elever med skilda bakgrund. Detta skulle ge en annan dimension till den här typen av studie, och berika de resultat som lyfts fram.

Med tanke på det ovan sagda om komplexiteten i ungdomars identitet/självuppfattning, kommer jag i min framtida forskning att använda mig av Lahdenperäs definition av invandrarelever, d.v.s. använda termen "mångkulturella" eller "flerkulturella" elever, samt beteckna "svenska elever" som "monokulturella" elever. (Lahdenperä, 1997, s.164-166). Detta senare begrepp bör i och för sig också begrundas, då det även här finns risk för enkelspårighet.

Till sist skulle jag vilja ta hjälp av Dewey för att förtydliga varför man inte ska använda begreppet "invandrarelever":

"Människan tänker gärna i motsatspar. Hon är benägen att formulera sina trossatser i termerna *antingen-eller*, och däremellan kan hon inte föreställa sig några andra alternativ. När hon tvingas inse att ytterligheterna inte kan omsättas i praktiken är hon fortfarande benägen att hävda att de är riktiga i teorin, men när det gäller praktiken måste man kompromissa på grund av omständigheterna." (Dewey, 2004, s.166).

Litteraturförteckning/Referenslista

Abu-Rabia, S. (1996). "Attitudes and cultural background and their relationship to reading comprehension in a second language: a comparison of three different social contexts". I *International Journal of Applied Linguistics*. 6 (1), s.81-105.

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, B. (2004). *Vad är historiedidaktik? Några begreppsliga och teoretiska utgångspunkter för ämnesdidaktisk vetenskap, skolnära forskning och lärande i skolan*. IPD-rapport, nr.2004:07). Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik.

Andersson, B. & Hellstrand, Å. (2007). *Tradition och progressivism i teori och praktik*. IPD-rapport nr.2007:04. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.

Andersson, K. & Refinetti, M. (2001). *Att vara lärare i en mångkulturell skola*. IPD-rapport nr.2001:07. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.

Bekelja Wanzer, Melissa m.fl. (2006) "Appropriate and Inappropriate Uses of Humor by Teachers". I *Communication Education*, Vol. 55, Nr.2, s. 178-196. London: Routledge.

Bengtsson, J. (red.) (2005). *Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Bredänge, G. (2003). *Gränslös pedagog. Fyra studier om utländska lärare i svensk skola*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

den Brok, P. & Levy, J. (2006). "Teacher-student relationships in multicultural classes: Reviewing the past, preparing the future". I *International Journal of Educational Research*, Vol.43, Nr.1-2, s.72-88. Oxford; New York: Pergamon Press.

Brookover, W. & Gottlieb, D. (1964). *A sociology of education*. 2:nd edition. New York: American Book Company.

von Brömssen, K. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader. Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Claesson, S. (2003). "Fängelseundervisning betraktad ur ett livsvärldsperspektiv". I Bengtsson, J. & Uljens, M. (red.) *Livsvärldsfenomenologi och hermeneutik. Aktuella humanvetenskapliga forskningsproblem*. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Dewey, J. (2004). *Individ, skola och samhälle: utbildningsfilosofiska texter*. 4:e upplagan. Stockholm: Natur och Kultur.

Egan, K. (2005). *An imaginative approach to teaching*. San Francisco: Jossey-Bass.

Elmeroth, E. (1997). *Alla lika – alla olika. Skolsituationen för elever med båda föräldrarna födda utomlands*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- Garner, R. L. (2006). "Humor in Pedagogy. How HA-HA can lead to AHA!". I *College Teaching*, Vol.54, Nr.1, s.177-180. USA: Heldref Publications.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1995). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. 2:a upplagan. Göteborg: Daidalos.
- Hesslefors-Arktoft, E. (1998). *Är det någon som minns en bra lärare? Projekt "Reflekterande lärare"*. Stockholm: Stiftelsen Trygghetsfonden för kommuner och landsting.
- Husserl, E. (1995). *Fenomenologins idé*. 2:a upplagan. Göteborg: Daidalos.
- Hylland Eriksen, T. (1993). *Etnicitet och nationalism*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa AB.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P. (1994). "Identitetsutveckling i tvåkulturell miljö". I Ladberg, G. *Skolans roll för barns språk, kultur och identitet*. Rapport från Rädda Barnen, br 1994:37.
- Mahrouse, G. (2005). "The Construction of 'Minority Teacher' Subjects: a Foucauldian exploration". I *Pedagogy, Culture and Society*, Vol.13, Nr.1, s. 27-42.
- Maltén, A. (2000). *Det pedagogiska ledarskapet*. Lund: Studentlitteratur.
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Norrby, C. (1996). *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Oscarsson, V. (2005). *Elevens syn på globala förhållanden och framtiden. Rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03) – samhällsorienterande ämnen*. IPD-rapport nr.2005:05. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.
- Parszyk, I-M (1999). *En skola för andra. Minoritetselevens upplevelser av arbets- och livsvillkor i grundskolan*. Stockholm: HLS.
- Ricoeur, P. (1993). *Från text till handling. En antologi om hermeneutik redigerad av Peter Kemp och Bengt Kristensson*. 4:e upplagan. Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Ricoeur, P. (1981). *Hermeneutics and the human sciences. Essays on language, action and interpretation*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Rojas, M. (1995). *Sveriges oälskade barn – att vara svensk men ändå inte*. Stockholm: Brombergs Bokförlag.
- Sanderoth, I. (2002). *Om lust att lära i skolan: en analys av dokument och klass 8y*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Severin, R. (2002). *Dom vet vad dom talar om. En intervjustudie om elevens uppfattningar av begreppen makt och samhällsförändring*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Starrin, B. & Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Wahlberg, A. (1999). *Språk, arbete, integrering för några nya svenskar*. IPD-rapport nr.1999:10. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.

Waldron, J. (1996). "Multiculturalism and *mélange*". I Fullinwider, R.K. (ed.) *Public education in a multicultural society. Policy, theory, critique*. Cambridge: Cambridge U.P.

Wallin, A., Sjöbeck, M-L & Wernersson, I. (2000). *Motivation och mening i naturorienterande undervisning. En intervjustudie med elever i grundskolans årskurs 8 och delvis 9*. IPD-rapport nr.2000:06. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.

Ödman, P-J. (2004). "Hermeneutik och forskningspraktik". I Gustavsson, B. *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. 3:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Hemsida för statistiska uppgifter om olika stadsdelar: www.goteborg.se/prod/G-info/statistik

Bilaga 1

Den ursprungliga mallen för elevintervjuerna

1. Gör en tankekarta med ringarna "Jag" (t.ex. hur är jag, vad tycker jag om, vad ogillar jag, mina intressen o.d.), "Ma/NO", eventuellt "Läraren X" samt "Förebild", och associera fritt kring dem. Skriv ner vad som helst som du kommer på om de fyra ringarna.
2. Vad är ditt favoritämne i skolan?
3. Vet du vad du vill jobba med i framtiden/ när du blir vuxen?
4. Ser du på dig själv som invandrare eller som svensk, eller både och?
5. Vad tycker du om ämnet Ma/NO?
 - a. Vilka moment tycker du är roligt att jobba med?
 - b. Vilka moment tycker du är tråkigt att jobba med? Varför?
6. Vad är en förebild för dig? Hur ska en bra förebild vara, tycker du?
7. Hur uppfattar du din lärare?
 - a. Hur är han, tycker du?
 - b. Känner du att han respekterar dig? På vilket sätt?
 - c. Kan du prata med honom om du har problem med något?
 - d. Kan han vara din förebild?(För de elever som har en lärare med invandrarbakgrund): e. Är det någon skillnad mellan X och dina svenska lärare?